

**Vilniaus universiteto
Teisės fakultetas
Baudžiamosios teisės katedra**

**Aurelijos Nemickaitės
dieninio skyriaus, V kurso,
Baudžiamosios justicijos
specializacijos studentės**

Magistro darbas

**Karo nusikaltimų traktuotė tarptautiniuose teisės aktuose ir
LR BK**

**Approach to War Crimes in the Instruments of the International
Law and in the Criminal Code of the Republic of Lithuania**

**Vadovas: dr. A. Čaikovski
Recenzentas: dr. A. Čepas**

Vilnius, 2009

Turinys

Turinys	2
Įvadas	3
I. Karo nusikaltimų traktuotė tarptautiniuose teisės aktuose.....	5
1 Karo nusikaltimų samprata ir jos raida	5
1.1 <i>Karo nusikaltimų ir humanitarinės teisės ryšys</i>	8
1.2 <i>Karo nusikaltimų klasifikacijos</i>	10
2 Karo nusikaltimų požymiai	11
2.1 <i>Karo nusikaltimų padarymo laikas</i>	12
2.2 <i>Sunkūs bei rimti tarptautinės teisės nuostatų pažeidimai</i>	18
2.3 <i>Dalykas ir nukentėjusieji</i>	23
2.4 <i>Subjektas</i>	28
2.5 <i>Subjektyvioji pusė</i>	29
2.6 <i>Ryšys su ginkluotu konfliktu</i>	35
3 Karo nusikaltimai kaip plano ar politikos dalis bei jų stambus mastas	36
4 Atsakomybės už karo nusikaltimus taikymo ypatumai	38
II. Karo nusikaltimai LR Baudžiamajame kodekse	46
1 Karo nusikaltimų vieta LR BK ir sistema.....	46
2 Karo nusikaltimų rūšinė sudėtis ir jos atitikimas tarptautiniams aktams.....	48
3 Atskirų karo nusikaltimų, įtvirtintų LR BK, atitikimas tarptautiniams aktams	54
Išvados ir pasiūlymai	58
Santrauka.....	61
Summary	62
Literatūros sąrašas.....	63

Įvadas

Temos aktualumas. Istorikų teigimu, žmonija daug didesnę savo civilizacijos laikotarpio dalį praleido įvairiuose karuose ir susirėmimuose, nei gyvendama taikiai. Žinia, šiandieninė situacija yra ne geresnė – tarptautinė bendruomenė praktiškai nuolat krečiama įvairių ginkluotų konfliktų, vykstančių skirtingose planetos vietose. Vis aštrėjantys ir daugiau aukų pareikalaujantys karai bei itin žiaurios ginkluotos kovos, vykstančios valstybių viduje, skatina žmones imtis ginkluotų konfliktų humanizavimo įvedant kariavimo taisykles, ribojant kombatantų savavališkumą, bei, siekiant, kad tų taisyklių būtų laikomasi, neišvengiamai jas kriminalizuojant, jų pažeidimus įvardinant karo nusikaltimais. Tačiau, nepaisant visų pastangų švelninti karinius veiksmus, per kiekvieną ginkluotą konfliktą vis didžiuliais skaičiais pasikartojantys karo nusikaltimai rodo šios temos aktualumą ir būtinybę gilintis į dabartinį reguliavimą, jį tobulinti, nes esamo neužtenka užtikrinti gyventojų saugumui. Karo nusikaltimai dažnai būna itin žiaurūs ir didelio masto, taigi darantys daug didesnę žalą nei bet kurie kiti pavieniai nusikaltimai ir jau vien dėl to šios nusikalstamos veikos nusipelno ypatingo dėmesio ir analizavimo.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo objektas – karo nusikaltimai, kaip fizinių asmenų padarytos nusikalstamos veikos. Darbe formuluojami ir tiriami pagrindiniai karo nusikaltimų požymiai, skiriantys juos nuo kitų nusikalstamų veikų, analizuojami sampratų skirtumai tarptautinėje bei nacionalinėje teisėje, gilinamasi į diskusinius, probleminius karo nusikaltimų reglamentavimo bei atsakomybės už juos taikymo klausimus.

Tyrimo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra kiek įmanoma išsamiau atskleisti bei išanalizuoti karo nusikaltimų, kaip tokių, sampratą, tarptautiniuose aktuose bei Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, jų reglamentavimo bei su jais susijusių teisės normų realizavimo ypatumus. To yra siekiama aptariant karo nusikaltimų sąvoką, jos prigimtį bei raidą, svarbiausius karo nusikaltimų požymius, įtvirtinimą įvairiuose tarptautiniuose aktuose (tokiuose kaip Ženevos, Hagos konvencijos, Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas), taip pat Lietuvos Respublikos bei kitų šalių baudžiamuosiuose kodeksuose, analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatus, susijusių su karo nusikaltimais, atitiktį tarptautiniams aktams.

Tyrimo metodai. Rašant šį darbą buvo naudojami istorinis, loginis, lyginamasis, analizės bei sisteminis metodai. Naudojant istorinį metodą buvo trumpai aptarta karo nusikaltimų

prigimtis, jų ištakos, loginio metodo pagalba buvo stengiamasi visą medžiagą pateikti aiškiai, tolygiai, be vidinių prieštaravimų, lyginamuoju metodu buvo aptarti LR BK, kitų šalių baudžiamųjų kodeksų bei tarptautinių aktų reguliavimo karo nusikaltimų srityje skirtumai, analizės metodu buvo stengiamasi kiek įmanoma visapusiškai gilintis į pasirinktos temos šaltinius, o sisteminiu metodu buvo siekiama kursinį darbą pateikti kaip tam tikrą sistemą, kurioje atskiros dalys tarpusavyje susijusios ir papildo viena kitą.

Tyrimo šaltiniai. Magistro darbe buvo naudojami tokie šaltiniai:

1. Teisės aktai. Svarbiausi jų – tarptautinių tribunolų statutai, jų sprendimai bylose, taip pat tarptautinės Ženevos konvencijos, jų papildomieji protokolai bei Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.
2. Specialioji literatūra. Svarbiausią vaidmenį atliko R. Cryer veikalas „An introduction to International Criminal Law and Procedure“ bei A.Cassese „International criminal law“, taip pat M.Akehurst, P.Malanczuk „Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas“, P.Čiočio „Tarptautinė humanitarinė teisė“, Baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėlis.
3. Moksliniai straipsniai. Svarbiausi jų – B. Abraitienės „Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo“ bei G. Švedo „Karo nusikaltimų rūšinė sudėtis“.

I. Karo nusikaltimų traktuotė tarptautiniuose teisės aktuose

1 Karo nusikaltimų samprata ir jos raida

Karo nusikaltimų samprata aiškiausią pavidalą įgijo tik praeito amžiaus antroje pusėje, taigi tai pakankamai jauna nusikaltimų grupė. Evoliucija šioje srityje lėmė visuomenės požiūrio į karą kitimas, poreikis įvesti bent minimalias taisykles karo humanizavimui bei užtikrinti tų taisyklių laikymąsi.

Pastangos reglamentuoti karo veiksmus žinomos jau nuo senovės – Babilono karalius Hamurabis buvo paskelbęs karo vedimo taisykles, Indijoje Manu įstatymuose buvo taisyklių, kurių privalėjo laikytis kariai (nenaudoti degančių strėlių, užnuodytų ginklų, nežudyti išėjusių iš rikiuotės karių ir pan), tačiau tik viduramžiuose buvo imta kreipti didesnę dėmesį į karo veiksmų reglamentavimą¹. Vėlesniuose amžiuose buvo pastangų reglamentuoti karo pradžią, t.y apriboti karo paskelbimo galimybes, tačiau XVIII – XIX a. buvo atsisakyta bet kokio mėginimo su tarptautinės teisės pagalba apriboti valstybių teisę pradėti karą, ir išplėtos taisyklės, reglamentuojančios karų vedimo tvarką. Atsirandant vis naujiems kariavimo būdams bei priemonėms, karo veiksmams žiaurėjant ir intensyvėjant, karo vedimo taisyklių priėmimas darėsi vis būtinesnis. Iki Napoleono užkariavimų dažniausiai vyko lokaliniai karai, kuriuos daugmaž kontroliavo diplomatai. 1865m. buvo priimta Paryžiaus deklaracija dėl jūrų karo, o 1864m. – Ženevos konvencija dėl sužeistųjų². Tačiau, nors tos taisyklės ir egzistavo, jų pažeidinėjimas buvo neretas reiškinys, nes praktiškai baudžiamojon atsakomybėn už tokias veikas būdavo traukiama labai retai. XX amžiuje ši problema pasidarė dar aktualesnė, be to, esamų kelių taisyklių nebeužteko, nes ėmė vykti pasauliniai karai, kurių metu buvo naudojami masinio naikavimo ginklai, pareikalavę daug daugiau žmonių aukų, nei iki tol vykdavę karai.

Būtinybė sukurti sistemą, kurios pagalba būtų galima užtikrinti karo taisyklių ir papročių laikymąsi bei persekiojimą ir nubaudimą asmenų, kaltų dėl minėtų taisyklių pažeidimo aiškiausiai buvo suvokta po II Pasaulinio karo. Tuo metu buvo įkurtas Niurnbergo Tarptautinis

¹ Slomanson, William. Fundamental Perspectives on International law. Sixth edition. San Diego, 2003.P.:501.

² Abramavičius, Armanas ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2001. P.:59.

tribunolas, kuris savo jurisprudencijoje suformulavo nusikaltimų taikai, žmoniškumui, bei karo nusikaltimų sampratą – karo nusikaltimais laikomi įvairūs karo įstatymų ir papročių pažeidimai, kaip pvz.: belaisvių žudymas.³

Nors Niurnbergo bei tuo pat metu įsteigtas Tokijo Tarptautiniai kariniai tribunolai ir buvo kritikuojami dėl objektyvumo stokos – t.y, kad buvo teisiami pralaimėjusios karą pusės nusikaltėliai, o laimėjusių veiksmai nebuvo kvestionuojami, tačiau vis dėlto jie sukūrė precedentą, pamatines taisykles siekiant persekioti bei bausti asmenis dėl nusikaltimų taikai, žmoniškumui bei karo nusikaltimų, taip pat nurodė, jog 1907 m. Hagos konvencijos pažeidimai yra karo nusikaltimas, nors pati Hagos konvencija aiškiai nenurodė, kad tokios veikos būtų kriminalizuotos, be to Niurnbergo proceso metu suformuoti taip vadinami „Niurnbergo principai“, šiuo metu pripažinti kaip bendrosios (papročinės) tarptautinės teisės dalis.

Minėti tribunolai išliko vieninteliai precedentai penkis vėlesnius dešimtmečius, nors ir buvo pastangų įkurti nuolatinį baudžiamąjį teismą bei sukurti „Nusikaltimų taikai bei žmonijos saugumui kodeksą“, tačiau šiuose projektuose didesnės pažangos nevyko.⁴

XXa. antroje pusėje, kai šalių bendravimas tapo vis glaudesnis, priklausomybė viena nuo kitos vis akivaizdesnė, o mokslo bei technikos pažanga leido sukurti ypatingos galios masinio naikinimo ginklus, kaip niekada išaugo karų ir ginkluotų konfliktų teisinio reguliavimo reikšmė. Buvo priimta daug tarptautinių aktų (pvz.:1949m keturios Ženevos konvencijos dėl karo aukų gynimo⁵, 1977m – du papildomi protokolai (PP); 1972m. – Maskvos konvencija dėl bakteriologinio ginklo naudojimo; JT 1980m konvencija dėl tam tikrų ginklų naudojimo ir kt.), nustatančių tarptautines teisės normas, reglamentuojančių karo vedimo taisykles, priemones ir metodus, apsaugančių karo aukas: sužeistus ir ligonius karius, karo belaisvius, civilius ir kt.⁶ Pažymėtina, kad Ženevos ir Hagos konvencijų nuostatos yra pripažįstamos kaip paprotinė teisė – t.y, jų nuostatų privalo laikytis visos šalys, nepriklausomai nuo to, ar jos yra ratifikavusios šias konvencijas, ar ne. Minėti aktai nurodo įvairius draudžiamus veiksmus, kuriais kėsinama į jų saugomų asmenų gyvybę, sveikatą, garbę, orumą, nurodo draudžiamas atakas bei ginklus,

³ Abramavičius, Armanas ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2001.P.: 60

⁴ Akehurst, Michael; Malanczuk, Peter. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.P: 422-423

⁵ 1949 metų I Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. Valstybės žinios. 2000 Nr.63

1949 metų II Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. Valstybės žinios. 2000 Nr.63

1949 metų III Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. Valstybės žinios. 2000 Nr.63

1949 metų IV Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. Valstybės žinios. 2000 Nr.63

⁶ Abramavičius, Armanas ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2001.P.: 60-61.

sukeliančius nereikalingas dideles kančias, didelę žalą aplinkai ar nesirenkantį aukos, taip pat imperatyviai draudžia naudoti kai kurias ginklų rūšis: cheminį, bakteriologinį ir kt. Tiesa, reikia pažymėti, kad JT Tarptautinio Teisingumo teismas savo konsultacinėje išvadoje Branduolinio ginklo byloje (1996) konstatavo, kad branduolinio ginklo panaudojimas prieštarauja tarptautinei humanitarinei teisei, tačiau nepadarė bendros išvados, kad branduolinio ginklo panaudojimas būtų neteisėtas esant bet kokioms aplinkybėms. Visų tarptautinių aktų suformuluotų karo įstatymų ir papročių pažeidimas sudaro karo nusikaltimų esmę.

Dėka tobulėjančių komunikacijos ir kitų technologinių priemonių, ėmė stiprėti valstybių ryšiai, valstybės pasidarė vis labiau priklausomos viena nuo kitos, tad vienoje ar keliuose valstybėse vykstantys vidiniai ar tarptautiniai neramumai, ėmė daryti didelę įtaką ir kitų valstybių gyvenimui bei saugumui ir taip atsirado poreikis tarptautiniu mastu reguliuoti ne tik karą, bet ir įvairaus pobūdžio tarptautinius ginkluotus konfliktus, kuomet oficialiai karas nėra paskelbtas, o paskutiniaisiais dešimtmečiais atsirado tendencija išplėsti taisyklių, taikomų esant tarptautiniam ginkluotam konfliktui taikymo sritį į ją įtraukiant ir netarptautinius ginkluotus konfliktus. Ypatingo žiaurumo įvykiai buvusioje Jugoslavijoje bei Ruandoje, kuomet žuvo daugybė žmonių ir buvo daromi didžiulio masto karo nusikaltimai bei nusikaltimai žmoniškumui, paskatino valstybes vėl steigti Tarptautinius baudžiamuosius tribunolus, kurie šįkart teisė nusikaltėlius net ir tais atvejais, kai ginkluoti konfliktai buvo netarptautinio pobūdžio (pvz.: Ruandos Tribunolas), taip žmogaus gyvybę iškeliant kaip svarbiausią vertybę. Šių tribunolų jurisprudencija padarė ir tebedaro didelę įtaką reglamentuojant bei nagrinėjant karo nusikaltimus, jų sampratą, atsakomybės už juos taikymo aspektus.

Tačiau visų tribunolų jurisdikcija yra pakankamai ribota – jie būna kuriami kokian nors konkrečiam atvejui, t.y konkreto ginkluoto konflikto metu padarytiems nusikaltimams išaiškinti, taigi veikia ribotoje teritorijoje ir ribotu laiku. Tarptautinė bendruomenė nusprendė, kad tokių tribunolų nėra gana, tad, po ilgų diskusijų, buvo pasirašytas Tarptautinio baudžiamojo teismo (TBT) Romos statutai ir įkurtas TBT. Minėtas statutai yra labai svarbus šaltinis, kuriame aiškiai išdėstytos veikos, laikomos karo nusikaltimais. Pažymėtina, jog šis statutai išplėtė Niurnbergo Tribunolo suformuluotą karo nusikaltimo sąvoką, neapsiribodamas tik nusikaltimais, padarytais karo metu, bet įtraukdamas ir tarptautinį ginkluotą konfliktą bei laikiną svetimos valstybės teritorijos ar jos dalies užėmimą - okupaciją, su kuria buvo ne kartą susidurta pasaulio praktikoje. Jos metu kariniai ar ginkluoti kovos veiksmai jau gali ir nebevykti, tačiau pasaulinėje praktikoje gausu atveju, kai net ir tokie padėčiai esant visvien masiškai pažeidinėjamos žmonių

teisės okupantams savivaliaujant užimtoje teritorijoje, tad tokiems veiksams taip pat buvo suteiktas karo nusikaltimų statusas.

Taigi, vadovaujantis tokiais šiuolaikiniais tarptautiniais teisės šaltiniais kaip tarptautinių baudžiamųjų tribunolų jurisprudencija bei Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, karo nusikaltimais turi būti laikomos *tyčinės, pavojingos veikos, pažeidžiančios visuotinai pripažintus karo įstatymus ir papročius arba humanitarinės teisės leistiną elgesį su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, padarytos karo, ginkluoto konflikto ar okupacijos metu.*

1.1 Karo nusikaltimų ir humanitarinės teisės ryšys

Tarptautinė humanitarinė teisė – tai savarankiškas tarptautinės teisės pošakis, sutartinių ir paprotinių normų, reglamentuojančių kariaujančių ir karo paliestų subjektų santykius, nuostatas dėl karo pradžios ir jos padarinių, kariavimo būdų ir metodų naudojimo, neutraliteto, karo aukų apsaugos, karo nutraukimo ir valstybių bei fizinių asmenų atsakomybės už šių normų pažeidimus, visuma. Ši teisė pradedama taikyti tik tada, kai kyla karas ar ginkluotas konfliktas, o jos paskirtis – palengvinti žmonių patiriamas kančias pagal galimybes ginant karo aukas ir joms padedant. Šis teisės pošakis sukurtas siekiant apsaugoti žmogaus gyvybę bei orumą, patenkinti jo poreikius susiklosčius ekstremalioms situacijoms.⁷

Tarptautinė humanitarinė teisė tradiciškai dalinama į dvi atšakas – Hagos teisę ir Ženevos teisę. Hagos teisė, vadinama karo teise, daugiau taikytina karo metodams bei priemonėms reglamentuoti, nustatant kariaujančių šalių teises bei pareigas karinių operacijų metu ir ribojant priemones, kuriomis daroma žala priešui. Šios normos išdėstytos daugiausia Hagos konvencijose, svarbiausios jų – 1907m. Hagos konvencijoje dėl sausumos karo įstatymų bei papročių. Ženevos teisės tikslas – saugoti ginkluotųjų pajėgų narius, tiesiogiai nebedalyvaujančios karo veiksmuose asmenis: sužeistuosius, ligonius, nukentėjusius per laivo sudužimą, karo belaisvius, t.p civilius asmenis. Šių normų pagrindą sudaro 1949 m. keturios Ženevos konvencijos ir jų du papildomi protokolai.⁸ Minėti dokumentai, prie kurių prisijungė

⁷ Čiočys, Petras. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004.P.: 40.

⁸ Čiočys, Petras. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004.P.:40-41.

beveik visos pasaulio valstybės, sudaro taisyklių, ginančių žmogaus teises ginkluotų konfliktų metu, sistemą ir yra pagrindinis visos tarptautinės humanitarinės teisės šaltinis.

Visos šios normos buvo kuriamos remiantis tokiais pagrindiniais principais:

- asmenys, aktyviai nedalyvaujantys kariniuose veiksmuose, turi būti apsaugoti nuo žalos;
- kariai privalo skirti civilinius ir karinius objektus ir pulti tik pastaruosius;
- puolant karinius objektus kombatantai privalo imtis priemonių išvengti ar minimizuoti galimas civilių aukas vadovaudamiesi proporcingumo principu;
- kombatantai privalo naudoti tik tokius karo vedimo būdus ir priemones, kurie nesukelia nereikalingų kančių;⁹

Normų, sukurtų šių principų pagrindu, pažeidimas sudaro karo nusikaltimų sudėtį. Tad karo nusikaltimai yra humanitarinės teisės normų pažeidimai, už kuriuos atsakomybę numato baudžiamosios teisės normos, tai, galima sakyti, dviejų šitų teisės šakų sąveikos rezultatas. Be abejo, būtina pažymėti, kad ne kiekvienas humanitarinės teisės pažeidimas turi būti laikomas karo nusikaltimu – humanitarinėje teisėje gausu įvairių techninių taisyklių, kurių nesilaikymą laikyti karo nusikaltimu būtų paprasčiausiai neprotinga. Tokių taisyklių, kaip reikalavimas belaisviams suteikti galimybę įsigyti maisto produktų, muilo bei tabako vietinės rinkos kainomis, pažeidimas, būtų laikomas humanitarinės teisės pažeidimu, tačiau jokių būdu ne karo nusikaltimu.¹⁰ Taigi, galima sakyti, kad karo nusikaltimais yra laikomi pačių svarbiausių, gyvybiškai būtinų humanitarinė teisės normų pažeidimai, sukeltantys sunkiausius padarinius.

Paminėtina, kad Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buv. Jugoslavijai (TBTJ), sprenddamas ar konkretus teisės pažeidimas gali būti pripažintas karo nusikaltimu, papuolančiu į minėto Tribunolo jurisdikciją, taikė tokį testą: pažeidimas turi atitikti sąlygas: a) tai turi būti tarptautinės humanitarinės teisės normos pažeidimas; b) ši norma turi būti pripažįstama kaip paprotinės ar sutarčių teisės dalis c) pažeidimas turi būti rimtas – norma turi ginti svarbias vertybes, o jos pažeidimas sukelia sunkias pasekmes aukai d) pažeidimas turi sukelti individualią baudžiamąją atsakomybę.¹¹

Dėl paskutiniojo punkto buvo kilę diskusijų, ar iš tikrųjų vertėjo jį įtraukti, nes praktikoje realiai labai retai buvo pateikiama įrodymų apie vienos ar kitos veikos kriminalizavimą, be to,

⁹ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.P.:223.

¹⁰ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.P.:226.

¹¹ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15.Para.:94.

dauguma veiku buvo tokios sunkios, kad jų kriminalizavimas net negalėjo būti kvestionuojamas.¹²

1.2 *Karo nusikaltimų klasifikacijos*

Siekiant geriau perteikti karo nusikaltimų esmę, yra verta atkreipti dėmesį į galimas šių nusikaltimų klasifikacijas. Karo nusikaltimus yra įmanoma suklasifikuoti pagal įvairius kriterijus. TBT statute numatytus karo nusikaltimus pagal objektyvią nusikaltimo pusę, o būtent – įvykdymo laiko aplinkybes, skirstyti galime į dvi grupes:

- a) karo nusikaltimai, padaryti tarptautinio ginkluoto konflikto metu;
- b) karo nusikaltimai, padaryti netarptautinio ginkluoto konflikto metu;

Tačiau, kaip savo praktikoje minėjo TBTJ, šis skirtumas kuo toliau, tuo mažiau daro įtakos karo nusikaltimų sampratai, nes pereinama nuo orientavimosi į suverenitetą prie orientavimosi į žmogų, kaip didžiausią vertybę.¹³

Priklausomai nuo nusikalstamo kėsinosi objekto, karo nusikaltimai gali būti;

- a) pažeidžiantys Ženevos teisę (t.y teisės normas, ginančias asmenį ir jo nuosavybę);
- b) pažeidžiantys Hagos teisę (t.y teisės normas, kuriose įtvirtinti draudžiami kariavimo būdai ir priemonės);

Pagal šį kriterijų, karo nusikaltimus, numatytus TBT statute, dar skirtyti galima į:

1) karo nusikaltimai, padaryti prieš privačius asmenis. Pirmiausia reiktų pažymėti, jog tarptautinėje teisėje yra numatytas tam tikras ginamų asmenų ratas (civiliai gyventojai, karo belaisviai ir pan.), taigi atsakomybė kils tik už nusikaltimus prieš asmenis, priklausančius tam ratui. Taigi tokia veika kaip žmogžudystė nebus laikoma karo nusikaltimu, jei buvo karo veiksmų metu nužudytas karys, kadangi tai savaimė suprantama ir natūrali karo pasekmė.

Šios grupės nusikaltimams priskiriama: a) nužudymas; b) žiaurus elgesys (biologiniai, medicininiai, moksliniai eksperimentai su žmonėmis, kančių sukėlimas ir pan.); c) seksualinė

¹² Cassese, Antonio. International criminal law. Oxford, 2003.P.:736.

¹³ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15.Para.:583-608.

prievarta; d) baudimas kriminalinėmis bausmėmis be teisėto ir nešališko teismo; e) vilkinimas išleisti civilius į Tėvynę; f) civilių gyventojų prievartinis išvarymas ar perkėlimas iš gyvenamosios vietos; g) vaikų panaudojimas karo pajėgose.

2) Karo nusikaltimai, kuriais pažeidžiama nuosavybės ir kitos teisės. Į šią grupę įeina tokie nusikaltimai: a) nusikaltimai nuosavybei; b) kėsینimasis į kitas teises (pvz.: pareiškimas, kad priešiškos šalies piliečių teisės ir ieškiniai yra panaikinami, laikinai sustabdomi arba nepriimtini teisme);

3) Karo nusikaltimai, padaryti naudojant uždraustus kariavimo būdus bei priemones: a) civilių gyvenamosios vietos ar civilinio objekto puolimas; b) tarptautinių sutarčių ar valstybės vidaus teisės saugomų objektų puolimas (istorijos paminklų, švietimo, meno, mokslo, kultūros, religijos objektus); c) neginamų civilinių objektų puolimas; d) netinkamas atpažįstamųjų ženklų naudojimas; e) negailestingas karo vedimas; f) klastingas nužudymas; g) puolimas, padarantis neproporcingai didelę žalą; h) civilių naudojimas „gyvojo skydo“ tikslais; i) civilių gyvenvietės užėmimas naudojantis badu.

Kai kurių autorių išskiriama ketvirta grupė – karo nusikaltimai, padaryti humanitarinės operacijos metu. Kalba eina apie karo nusikaltimus, padarytus prieš humanitarinės operacijos, vykdomos tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu, dalyvius.¹⁴

2 Karo nusikaltimų požymiai

Karo nusikaltimai, kaip ir bet kurie kiti nusikaltimai, turi bendrus visoms nusikalstamoms veikoms bruožus – priešingumą teisės, moralėms normoms bei principams, jų baudžiamumas įtvirtintas tarptautiniuose dokumentuose bei daugumos šalių baudžiamuosiuose kodeksuose ar įstatymuose, padarymo vieta, būdą bei aplinkybes, tačiau taip pat turi ir išskirtinių, tik jiems būdingų požymių, kurių išskyrimas ir detalus išnagrinėjimas būtų daug svarbesnis ir naudingesnis karo nusikaltimų analizei.

Kaip jau minėta aukščiau, karo nusikaltimai yra baudžiamosios teisės ir humanitarinės teisės sąveikos rezultatas. Šios nusikalstamos veikos daugelyje šalių yra įtvirtintos baudžiamojo

¹⁴ Белий, И. и др. Международный уголовный суд: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва, 2008.

kodekso pradžioje, kaip vieni sunkiausių, didžiausią žalą darantys nusikaltimai, kadangi jų metu yra kėsiniama į praktiškai visas svarbiausias žmogaus teises – gyvybę, sveikatą, laisvę, nuosavybę, orumą ir pan.

Išskiriant būdingiausias jų bruožas, buvo vadovautasi tokiais tarptautinės teisės šaltiniais kaip Ženevos ir Hagos konvencijomis, kuriose yra įtvirtintos pagrindinės taisyklės, kurių pažeidimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus, taip pat Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutu¹⁵, kuris kodifikavo visus karo nusikaltimus vienoje tarptautinėje sutartyje, taip pat tarptautinių tribunolų praktika, kur pateikiama nemažai karo nusikaltimų išaiškinimų, bei tarptautinės baudžiamosios teisės doktrina. Šie požymiai – tai būdingiausi karo nusikaltimų bruožai, sudarantys jų esmę ir išskiriantys juos iš kitų nusikalstamų veikų. Taigi, remiantis minėtais šaltiniais, galima daryti išvadą, jog esminiai karo nusikaltimų požymiai yra šie:

- a) nusikaltimų padarymo laikas;
- b) sunkūs ir rimti tarptautinės teisės normų pažeidimai;
- c) dalykas ir nukentėjusieji;
- d) subjektas;
- e) subjektyvioji pusė;
- f) ryšys su ginkluotu konfliktu

2.1 Karo nusikaltimų padarymo laikas

Karo nusikaltimų sudėtims yra privalomas vienas iš objektyviųjų požymių – nusikaltimo padarymo laikas¹⁶. Tai vienas svarbiausių veiksnių, nulemiantis, ar padarytos nusikalstamos veikos galės būti traktuojamos kaip karo nusikaltimai. Laikas šiuo atveju pasireiškia tam tikra susiklosčiusia situacija tarptautinėje bendruomenėje - karo nusikaltimai gali būti padaromi tik karo, ginkluoto konflikto ar okupacijos metu.

Karas, kaip ginkluota kova tarp kelių valstybių ar tautų, žmonijai žinomas nuo pat civilizacijos istorijos pradžios. Šis žodis visais laikais žmonių sąmonėje asocijuodavosi su prievarta, smurtu bei didžiuliais nuostoliais, kurių daugiausia visuomet patiria taikūs civiliai gyventojai.

¹⁵ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.

¹⁶ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

Pagal šiais laikais dažniausiai vartojamą apibrėžimą – „karas tai valstybės ar valstybių koalicijos, tautų, nacijų, klasių ir atskirų grupių politikos tęsimas siekiant įgyvendinti politinius, ekonominius, karinius ir kitus tikslus ginkluotos prievartos būdu”.¹⁷

Savo esme karas yra kovojančių šalių įvairaus masto ginkluoti veiksmai, vykstantys sausumoje, ore, jūroje, po vandeniu ar kosmose. Jų tikslas – sutriuškinti priešininko ginkluotąsias pajėgas arba palaužti jų kovingumą, užkariauti jo teritoriją ir priversti priešiškos valstybės vyriausybę ar valstybių koalicijos vadovybę sudaryti taikos sutartį. Be ginkluotų veiksmų, kare gali būti taikomos ekonominės, diplomatinės, ideologinės, informacinės, psichologinės ir kitos kovos priemonės.¹⁸

Karai pasaulyje vyksta nepaisant to, kad šiuolaikinė tarptautinė teisė draudžia, išskyrus savigynos tikslais, grasinti karine jėga ar ją naudoti tarptautiniuose santykiuose. 1945 JT įstatų 2str. 4p. nustato, kad „visi nariai savo tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo tiek prieš bet kurios valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, tiek bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su JT tikslais“.¹⁹ Šis draudimas detalizuojamas Generalinės Asamblėjos 1970-10-24 deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų, liečiančių draugiškus santykius ir bendradarbiavimą tarp valstybių pagal JT įstatus, kurioje skelbiama, kad negalima įgyti teritorijos grasinant jėga ar ją naudojant ir kad toks įgyjimas neturi būti pripažįstamas, o agresyvus karas – nusikaltimas taikai. Valstybės, agresija siekiančios savų ekonominių, politinių tikslų, suranda būdų kaip apeiti tarptautinės teisės principus ir nustatytus draudimus, tad net ir šiais laikais, kuomet yra priimta tiek taiką saugančių rezoliucijų, nutarimų, deklaracijų ir kitokių tarptautinių aktų, didelės pasaulio dalies žmonėms karas tebėra niūri kasdienybė.

Ginkluotas konfliktas kaip toksai tarptautinėse sutartyse nėra aiškiai ir vienareikšmiškai apibrėžtas, 1949m Ženevos konvencijose ir jų papildomuose protokoluose šis terminas yra akivaizdžiai vyraujantis, nors nevengiama vartoti ir terminų su sąvoka karas (karo belaisviai, karo aukos ir pan), tad gali susidaryti išpūdis, jog šios sąvokos yra vienareikšmės. Žinoma, neįmanoma paneigti jų bendros kilmės – bet koks karas visų pirma yra ginkluotas socialinis konfliktas, tačiau ne bet kokią ginkluotą konfliktą galima pavadinti karu.

Pirma, karas sukelia daug kokybinių visuomenės būklės pakeitimų – daugelis valstybės institucijų karo metu pradeda vykdyti naujas, specifines funkcijas, visas visuomeninis

¹⁷ Čiočys, Petras. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004.P.:55.

¹⁸ Čiočys, Petras. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004.P.:55.

¹⁹ Abramavičius, Armanas ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2001.P.:60.

gyvenimas, ekonomika pertvarkoma vieninteliam tikslui – nugalėti priešą. Tuo tarpu ginkluoto konflikto metu įgyvendinant politinius tikslus nebūtina, kad visas valstybės mechanizmas kardinaliai persitvarkytų, visuomenei netenka iš esmės persiorientuoti.

Antra, karas dažniausiai kyla dėl bendro pobūdžio problemų, nulemtų atskirų valstybių hegemoninės politikos, o ginkluoti konfliktai – dėl pavienių, daug konkretesnių priežasčių, atsirandančių atskirų valstybių tarpusavio santykiuose. Be to, paskelbus karą diplomatiniai ryšiai nutraukiami, o ginkluoto konflikto metu nebūtinai.

Trečia, sprendžiant iš tarptautinių teisės aktų, sąvoka karas vartojama kilus ginkluotam susirėmimui tarp dviejų suverenių nepriklausomų valstybių, o tautų ar nacijų kovos dėl nepriklausomybės atveju taikomas terminas „ginkluotas konfliktas“.

Ženevos konvencijose išskiriamos dvi ginkluotų konfliktų rūšys: tarptautinis ir netarptautinis ginkluotas konfliktas.

Pagal I Papildomo protokolo nuostatas, tarptautiniu ginkluotu konfliktu reikėtų laikyti ginkluotą susidūrimą, vykstantį tarp dviejų arba kelių šalių, turinčių tarptautinį teisinį statusą, t.y. tarptautinės teisės subjektų: tarp suverenių valstybių; tarp nacionalinių išsivaduojamųjų judėjimų ir metropolijų; šalies, kuri pripažinta sukilusia arba kariaujančia, ir kitų subjektų.²⁰

Vadovaujantis II Papildomu protokolu, netarptautiniu ginkluotu konfliktu laikomi visi į I papildomo protokolo pirmo straipsnio taikymo sritį nepatenkantys ginkluoti konfliktai, kurie vyksta kokios nors valstybės teritorijoje tarp jos ginkluotųjų pajėgų ir disidentų ginkluotųjų pajėgų arba kitų organizuotų ginkluotų grupių, kurios, paklusdamos atsakingai vadovybei, vykdo tokią jos teritorijos dalies kontrolę, kuri leidžia joms įgyvendinti nenutrūkstamus ir suderintus karo veiksmus bei taikyti II Papildomą protokolą.²¹

Ilgą laiką ginkluotų netarptautinių (vidinių) konfliktų metu nebuvo taikoma humanitarinė teisė ir nebuvo keliamas klausimas dėl atsakomybės už karo nusikaltimus, nes vidiniai konfliktai buvo laikomi tik tos šalies reikalais, į kurių kištis kitos valstybės neturėjo teisės. Šalis, kovojanti savo viduje su sukilėliais ar kitokiais maištininkais iš principo turėjo veiksmų laisvę, nes šalies suverenitetas ir jos teisė pačiai tvarkytis savo viduje buvo prioritetiniai dalykai tarptautinėje teisėje.

²⁰ 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas), 1977m. Valstybės žinios. 2000 Nr.63.

²¹ 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas), 1977m. Valstybės žinios. 2000 Nr.63.

Priimant keturias Ženevos konvencijas buvo aršiai diskutuojama dėl vidinius ginkluotus konfliktus liečiančių taisyklių, pripažįstamų tarptautiniu mastu, įvedimo. Diskusijos užsibaigė visoms Ženevos konvencijoms bendro 3 straipsnio priėmimu, kuriame buvo išdėstytos bendriausios tarptautinės taisyklės, taikomos net ir vidinių konfliktų situacijose. Reguliavimas buvo išplėstas priimant II Papildomą Protokolą, tačiau nei trečias straipsnis, nei II Papildomas Protokolas neturėjo „sunkių pažeidimų“ nuostatų, tad jie buvo tarsi ir nekriminalizuoti. Apie devyniasdešimtuosius metus buvo padaryta išvada, kad vidinių ginkluotų konfliktų metu negali būti taikomos taisyklės, skirtos tarptautiniam reguliavimui, taigi ir karo nusikaltimų jų metu negali būti padaryta. Tačiau kelių metų bėgyje šis reguliavimo trūkumas ėmė darytis vis akivaizdesnis ir problematiškesnis. Reikiamą teisės evoliuciją paskatino keli veiksniai: visų pirma, vidiniai konfliktai pasidarė žymiai didesnės apimties ir ėmė trukti vis ilgiau, taip pareikalavdami daug daugiau civilių mirčių nei bet kada anksčiau; antra, vidiniai konfliktai pasidarė daug dažnesni nei tarptautiniai, ir, nesant tarptautinių jų reguliavimo taisyklių buvo labai sunku užtikrinti aukų apsaugą; trečia, didėjanti priklausomybė tarp valstybių reiškė, kad vienos valstybės vidiniai neramumai turėjo didesnes pasekmes jų supančiam regionui; ketvirta, padidėjusi žmogaus teisių prioretizacija rodė šalių interesą išplėsti apsaugos ribas, peržengiant ir vidinio konflikto ribą²².

JT Saugumo taryba žengė pirmą žingsnį priimdama Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai statutą, į kurį buvo įtraukti bendrojo Ženevos konvencijų trečio straipsnio bei II PP pažeidimai. Tai buvo pirmas aiškus šių nuostatų pažeidimo kriminalizavimas.²³

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buvusiai Jugoslavijai taip pat turėjo didelės įtakos teisės šioje srityje evoliucijai. Susidūręs su šia problema vėliau labai pagarsėjusioje *Tadic* byloje, Tribunolas, apibendrinęs Tautų sąjungos, Generalinės Asamblėjos bei ES Saugumo tarybos rezoliucijas, tarptautines sutartis bei šalių praktiką, padarė išvadą, jog dichotomija tarp vidinių ir tarptautinių konfliktų buvo labiau paplitusi seniau, tarptautinius stengiantis reglamentuoti ir nustatyti tam tikras taisykles, o vidinius paliekant aiškintis pačiai valstybei jos viduje, tačiau paskutiniu metu šis skirtumas mažėja ir pereinama nuo orientavimosi į suverenitetą prie orientavimosi į žmogų, kaip didžiausią vertybę. Tam įtaką daro dažnėjantys ir sudėtingėjantys konfliktai, kurių metu kartais būna netgi sunku atskirti vidinio ar tarptautinio pobūdžio jie yra, bei stiprėjantys šalių tarpusavio ryšiai ir priklausomybė viena nuo kitos, ryškesnės izoliacijos

²² TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15. Para.:94-96

²³ Statute of the International Tribunal for Rwanda. <http://www.un.org/ictt/statute.html>

nebuvimas. Tačiau vis dėlto tas skirtumas egzistuoja, kadangi ne visos tarptautiniams ginkluotiems konfliktams taikomos taisyklės gali būti pritaikytos vidiniams ginkluotiems konfliktams reguliuoti, yra neįmanoma tiesiog mechaniškai perkelti jų iš vienos srities kitą – vidinių konfliktų reguliavimui yra perkeliama ir perteikiama tarptautinių konfliktų reguliavimo taisyklių esmė, jų dvasia, o ne pats detalus reguliavimas.²⁴

Tuo metu šis sprendimas buvo novatoriškas ir susilaukė kai kurių teisininkų kritikos²⁵, tačiau greitai pripažintas tarptautinėje bendrijoje ir plačiai pritaikytas.

Viso to pasekoje Romos konferencijoje, kuriant Tarptautinio baudžiamojo teismo statutą, po ilgų diskusijų²⁶, buvo įgyvendinta idėja įtraukti į karo nusikaltimų sąrašą ir veikas, padarytas vidinio ginkluoto konflikto metu. TBT statute karo nusikaltimai išskirti į dvi dalis: padarytas ginkluoto tarptautinio konflikto metu ir padarytus netarptautinio ginkluoto konflikto metu.²⁷ Į pastaruosius iš esmės buvo tiesiog perkelta tos nuostatų iš nusikaltimų, padarytų tarptautinio ginkluoto konflikto metu, kurios tuo metu atrodė pačios svarbiausios. Tai be abejo, buvo nemažas pasiekimas ir nuopelnas minėto statuto rengėjų, tačiau kai kurių nuostatų neištraukimas į karo nusikaltimų, padarytų vidinio ginkluoto konflikto metu dabar yra abejotinas – kaip, pavyzdžiui, draudimas naudoti marinimą badu kaip kariavimo būdą yra gerai žinomas ir pripažintas ginkluoto tarptautinio konflikto metu ir išties nėra aišku, kodėl jis nėra minimas sąrašė nusikaltimų, padaromų vidinių konfliktų metu.²⁸

Teisė, be abejo, nestovi vietoje, tad ir šioje srityje progresas vis dar tęsiasi – svarstomi įvairūs galimi tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto reguliavimo konsolidavimo būdai, kai kurios šalys įtraukia į savo baudžiamuosius kodeksus ir karo nusikaltimus, padarytus vidinių ginkluotų konfliktų metu. Išsakyta nemažai siūlymų, kaip būtų protingiausia išdėstyti karo nusikaltimus, atsižvelgiant į jų tarptautinį ir netarptautinį pobūdį, tačiau manyčiau, jog geriausias variantas būtų išdėstyti viename sąrašė karo nusikaltimus, padarytus tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto metu, o kitame – tik tas veikas, kurios gali būti padaromos tik tarptautinio ginkluoto konflikto metu.²⁹ Tai palengvintų teisės taikymą, nes nereiktų visais atvejais atskyrinėti ginkluoto konflikto rūšies, kas dažnai yra sudėtinga ir užima per daug laiko,

²⁴ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15. Para.:96-98.

²⁵ Cryer, Robert. *An introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge, 2007. P.:231.

²⁶ Kai kurios delegacijos bijojo, jog į karo nusikaltimų sąrašą įtraukus tokias veikas, padarytas netarptautinių ginkluotų konfliktų metu, būtų pažeistas TBT komplementarumo principas ir taip sumažėtų tarptautinis teismo pripažinimas. Lee, Roy et al. *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute*. P.:101.

²⁷ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutus. Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.8str.

²⁸ Cryer, Robert. *An introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge, 2007. P.:230.

²⁹ Cryer, Robert. *An introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge, 2007. P.:232

daugumos nusikalstamų veikų atvejais užtektų vien ginkluoto konflikto situacijos, kad patraukti asmenį baudžiamajon atsakomybèn už karo nusikaltimus.

Įvedus baudžiamąją atsakomybę už karo nusikaltimus, padarytus vidinių ginkluotų konfliktų metu, atsirado būtinybè šiuos ginkluotus konfliktus atskirti nuo riaušių ir neramumų. Paminètos situacijos šalyje turi pasiekti tam tikrą intensyvumo lygį, kad galètų įgauti vidinio ginkluoto konflikto statusą. Nors yra diskutuojama dël vadinamojo slenksčio³⁰, kurį peržengus konfliktas šalyje gali būti vadinamas vidiniu ginkluotu konfliktu bei pasitaiko atvejų, kai yra sunku nustatyti kaip iš tikrųjų yra, tačiau yra sukurtos kelios pagrindinès tam skirtos taisyklès: TBTJ *Tadic* byloje nurodè, jog ginkluotu konfliktu turètų būti laikoma situacija, kuomet yra ilgai trunkantys ginkluoti veiksmai tarp valstybès organų ir organizuotų ginkluotų grupių arba tik tarp tokių grupių valstybès viduje.³¹ TBT statute dar pabrèžta, jog riaušès, izoliuoti ir sporadiški prievartos veiksmai nesudaro ginkluoto vidinio konflikto situacijos³². Taigi, galime daryti išvadà, jog, nustatant, ar vidiniai neramumai gali būti pavadinti ginkluotu konfliktu, pagrindiniais kriterijais turètų būti kovojančių grupių organizacija bei karinių veiksmų tása – t.y, ar jie ilgai tèsiasi, ar ne. Šis kriterijus yra daugiau vertinamasis ir tai greičiausiai bûtų fakto klausimas, teismui ar tribunolui sprendžiant, kiek laiko trunkantys veiksmai jau gali būti pavadinti „ilgalaikiais“. Pažymètina, kad II PP yra nurodyta, kad tam, jog konfliktas bûtų pripažintas ginkluotu vidiniu konfliktu, reikia, kad viena konflikto šalių bûtų valstybè,³³ tačiau Tribunolų jurisprudencija bei TBT statusas šios normos neperkèlè į praktikà, nurodydami, jog pakanka ginkluotų kovos veiksmų tarp kelių organizuotų ir ginkluotų grupių. Teritorijos kontrolè taip pat buvo atmesta kaip viena pagrindinių sudedamųjų dalių identifikuojant ar konfliktas yra vidinis ginkluotas ar ne, tačiau buvo pripažinta kaip svarbus faktorius, pripažįstant ginkluoto konflikto egzistavimą.

Karo nusikaltimai gali būti įvykdyti ir okupacijos metu. Okupacija – tai laikinas svetimos teritorijos užėmimas. Teritorija laikoma okupuota, jei ji iš tikrųjų yra priešò ginkluotųjų pajègų valdžioje. Okupacijos režimas taikomas tik tai teritorijos daliai, kurioje nustatyta ir veikia prieš

³⁰ Kai kurie autoriai – pvz.: Tahzib-Lie, Bahia ir Swaak-Goldman, Olivia „Determining the Threshold for the Application of International Humanitarian Law“ L. Lijnzaad et al. veikale „Making the voice of humanity heard“, P.:240-250 - netgi siūlo skirtingiems nusikaltimams numatyti skirtingus slenksčius, tačiau, šiame darbe bus stengiamasi atrasti bendrą vardiklį visiems nusikaltimams – t.y, kokios situacijos apskritai laikytinos netarptautiniais vidiniais konfliktais ir taikytinos visoms tuo metu padaromoms nusikalstamoms veikoms.

³¹ TBTJ Apeliacinès instancijos sprendimas *Tadic* byloje. 1999 07 15. Para.:70.

³² Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statusas Valstybès žinios, 2003. Nr. 49-2165.8str.,2d.,f)p.

³³ 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokololas dël netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Protokoląs), 1977m. Valstybès žinios. 2000 Nr.63.1str.

ginkluotųjų pajėgų valdžia. Okupacijos būdas – naudojant jėgą ar ne – okupacijos režimui įtakos neturi. Okupacijos pradžia laikomas momentas, kai okupacinė administracija faktiškai pradeda kontroliuoti teritoriją. Ją valdyti gali tiek karinė, tiek civilinė valdžia. Pažymėtina, kad okupuojamos valstybės gyventojai, norėdami okupacijos metu naudotis tarptautinės teisės suteikta apsauga, privalo susilaikyti nuo bet kokių priešišku veiksmų, kurie grėstų okupuojančios valstybės saugumui.³⁴

2.2 *Sunkūs bei rimti tarptautinės teisės nuostatų pažeidimai*

Kaip jau minėta anksčiau, karo nusikaltimai yra sunkūs karo įstatymų ir papročių bei elgesio taisyklių su civiliais ir karo belaisviais, pažeidimai. Visos šiuos nuostatos, kurių pažeidimas sudaro karo nusikaltimo esmę dar gali būti vadinamas sunkiu humanitarinės teisės normų pažeidimu. Karo nusikaltimai dažnai pasireiškia sunkiu Ženevos konvencijų nuostatų pažeidimu, kurie dažnai vadinami tiesiog „sunkiais pažeidimais“ („grave breaches“). Minėti sunkūs pažeidimai yra nurodyti pačiose Ženevos konvencijose (bendruose 50, 51, 130 ir 147 straipsniuose), tad šalys yra įpareigos persekioti ir bausti tokių pažeidimų kaltininkus, išskyrus atvejus, jei šalis siekia perduoti kaltininką tarptautiniam teismui.³⁵ Kaip yra pažymėjęs savo praktikoje TBTJ – minėti pažeidimai gali būti padaryti tik prieš Ženevos konvencijos apsaugon patenkančius asmenis bei nuosavybę³⁶. Šie pažeidimai buvo išskirti į atskirą straipsnį siekiant pabrėžti jų sunkumą bei svarbą, taip pat, preziumuotina, ir galimos bausmės sunkumą. Taip pat, galima teigti, jog buvo siekiama ir prevencinių tikslų, įtraukiant į konvenciją aiškių nusikaltimų sąrašą taip perspėjant asmenis, jog už šitas nusikalstamas veikas bus persekiojama visur. Kiti pažeidimai, neišvardinti prie sunkiųjų, yra laikytini lengvesniais, tad ir atsakomybė už juos turėtų būti lengvesnė. TBT statute šis klausimas išspręstas paprastai – sunkūs pažeidimai sukelti į vieną grupę, likusieji – rimti – į kitą.

Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo buv. Jugoslavijai statute šie *sunkūs pažeidimai* nurodyti 2 straipsnyje, o nusikaltimai karo taisyklėms ir papročiams – trečiame. Turint omeny, kad Ženevos konvencijų normos iš esmės sudaro elgesio su civiliais ir karo belaisviais taisykles,

³⁴ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

³⁵ Joyner, Christopher. International law in the 21st century. Rules for global governance. New York, 2005.P.:144.

³⁶ TBTJ Apeliacinė instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29.Para.:167.

bei atsižvelgiant į aukščiau pateiktą karo nusikaltimo apibrėžimą, abu šiuos straipsnius galime laikyti sudarančiais karo nusikaltimų esmę.

Antrajame straipsnyje nurodyti sunkūs pažeidimai yra:

- a) tyčinis nužudymas. Kaip yra išaiškinęs Tarptautinis Baudžiamasis Tribunalas buv. Jugoslavijai *Delalić* byloje³⁷, toks nužudymas pasireiškia kaltinamojo veiksmais, kuriais siekiama nužudyti asmenį ar padaryti jam sunkius sužalojimus, galinčius sukelti mirtį (pačiam juos atliekant ar liepiant atlikti kitiems asmenims) bei kurių rezultatas buvo aukos mirtis. Ši nusikalstama veika apima ir neveikimą, kuomet kaltinamasis savo veiksmais sukėlė pavojų žmogaus gyvybei (kaip pavyzdžiui, sumažino belaisviams maisto davinį tiek, kad jie ėmė mirti nuo avitaminozės).
- b) Kankinimas arba nežmoniškas elgesys, taip pat ir biologiniai eksperimentai. Kankinimu TBTJ praktikoje³⁸ buvo pripažinti tokie veiksmai, kuriais tyčia asmeniui sukeliama kančia ar skausmas, tiek fizinis tiek psichinis, taip siekiant išgauti iš aukos ar trečiojo asmens informaciją ar prisipažinimą, baudžiant už veiksmus, kuriuos auka ar trečiasis asmuo padarė ar yra įtariami padarę, grasinant ar darant spaudimą aukai ar trečiam asmeniui, ar dėl bet kokių kitų priežasčių, susijusių su bet kokios rūšies diskriminacija, kai tokį skausmą ar kančias sukelia, kursto sukelti, leidžia sukelti ar tam neprieštarauja valstybės pareigūnas ar kitas asmuo, turintis atitinkamą kompetenciją. Taigi, šio pažeidimo sudėtis susideda iš trijų elementų – stipraus skausmo ar kančios sukėlimas, neteisėtų tikslų siekimas bei pareigūno dalyvavimas.³⁹ Nežmonišku elgesiu laikomas veiksmas – apgalvotas ir ne atsitiktinis – kuriuo sukeliama fizinė ar psichinė kančia ar sužalojimai, taip pat rimti išpuoliai prieš žmogaus orumą. Tai veikos, nesuderinamos su fundamentiniais humaniško elgesio su žmonėmis principais.⁴⁰ Nežmonišku elgesiu gali būti laikomi tokie veiksmai kaip palikimas be susisiekiimo su išoriniu pasauliu, atskyrimas nuo šeimos ir pan. Biologinių eksperimentų draudimas kyla iš draudimo kelti pavojų asmens fizinei ir psichinei sveikatai bei kūno vientisumui, jeigu tai nėra būtina dėl medicininių

³⁷ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:425.Pažymėtina, jog šis klausimas apeliacine tvarka skųstas ir nagrinėtas nebuvo.

³⁸ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:456. Apeliacine tvarka klausimas neskųstas.

³⁹ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para:460-474.Apeliacine tvarka klausimas neskųstas.

⁴⁰ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:543-544.Apeliacine tvarka klausimas neskųstas.

priežasčių ar nėra daroma asmens interesais. Pažymėtina, jog nėra draudžiama asmeni gydyti naujais medicinoje žinomais metodais, jeigu taip siekiama pagerinti asmens sveikatos būklę.⁴¹

- c) Tyčinis didelių kančių sukėlimas arba sunkus sužalojimas ar susargdinimas. Šis pažeidimas tribunolų praktikoje apibūdinamas kaip sąmoningas veikimas ar neveikimas, sukeliantis dideles kančias asmeniui bei darantis didelę žalą asmens kūnui ar sveikatai (tiek fizinei, tiek psichinei). Šis pažeidimas apima veiksmus, kurie dėl savo mažesnės apimties ar ne tokio didelio intensyvumo nepatenka į kankinimo sferą ar biologinio eksperimento sferą. Šio nusikaltimo inkriminavimui neturi reikšmės veiksmų tikslas – neturi reikšmės ar kančios sukeltos kaip bausmė, iš keršto, ar bet kokiais kitais motyvais.⁴²
- d) Neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinamas karine būtinybe. Užimant šalį yra draudžiama naikinti ar nusavinti tiek kilnojamą, tiek nekilnojamą turtą. Pažymėtina, jog tam, kad nuosavybės naikinimas ir nusavinimas būtų pripažintas karo nusikaltimu yra būtinas jo platus mastas bei nepateisinimas karine būtinybe, tai reiškia, jog tam tikras turto sunaikinimas yra pateisinamas, jeigu jis buvo neišvengiamas ir būtinas karinėms reikmėms.⁴³ Platus mastas yra vertinamasis kriterijus, taigi – fakto klausimas, kurį turi išspręsti teismas. Kaip teigiama TBTJ praktikoje, šis klausimas turi būti sprendžiamas kiekvieną kartą atskirai, ir tam tikrais atvejais net ir vienas turto sunaikinimo aktas gali atitikti plataus masto kriterijų – kai, pavyzdžiui, yra sunaikinama ligoninė.
- e) Karo belaisvio ar kito saugomo asmens vertimas tarnauti prieš valstybės ginkluotuosiose pajėgose. Šis draudimas saugo asmenis nuo vertimo tarnauti prieš karinėse pajėgose nesvarbu, ar būtų kariaujama prieš savo ar bet kurią kitą šalį.
- f) Tyčinis teisės į teisingą ir teisėtą teismo procesą atėmimas iš karo belaisvio arba kito saugomo asmens. Šio nusikaltimo esmę sudaro visų ar kelių atsikrų asmens teisių apribojimas ar panaikinimas (teisiant asmeniui nesuprantama kalba, neleidžiant turėti gynėjo, dalyvauti teismo posėdžiuose ir pan.).

⁴¹ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007. Psl:243.

⁴² TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2000 03 03. Para:156. Klausimas nespreštas apeliaciniame skunde.

⁴³ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007. Psl:253-254.

- g) Neteisėta deportacija ar perkėlimas arba neteisėtas laisvės atėmimas. TBTJ yra pasisakęs, jog civilių asmenų laisvės apribojimas ar jų perkėlimas gali būti pateisinamas tam tikrais atvejais, kuomet to reikalauja aplinkybės, siekiant apsaugoti civilius nuo kylančių pavojų ar kai tam tikri civiliai kelia pavojų šalies saugumui, tačiau net ir tokiais atvejais turi būti užtikrintas Ženevos konvencijų reikalavimų, susijusių su internuotų civilių laikymasis.⁴⁴ Be to, sprendimas deportuoti ar įkalinti civilius negali būti priimamas kaip kolektyvinis nuosprendis – tai gali būti tik išskirtiniai atvejai. Jeigu deportacija ar laisvės atėmimas buvo atlikti teisėtai, tačiau vėliau buvo padaryta teisės pažeidimų, tokia deportacija ar laisvės atėmimas įgauna neteisėtą pobūdį.
- h) Įkaitų paėmimas. Įkaitų paėmimas tai situacija, kuomet civiliams neteisėtai atimama laisvė siekiant gauti kokių nors nuolaidų ar taip įgauti pranašumą prieš kitą šalį.⁴⁵ Pažymėtina, kad jeigu įkaltai yra nužudomi, kaltininkai bus inkriminuojamas tyčinis nužudymas, minėtas a) punkte.

Tarptautinio baudžiamojo teismo statutas pateikia išsamiausią ir aiškiausią karo nusikaltimų kodifikaciją bei atskleidžia, kokių normų pažeidimai yra laikomi karo nusikaltimais⁴⁶. Taigi, pagal šį statutą, karo nusikaltimai yra: a) sunkūs 1949m. Ženevos konvencijų pažeidimai – veikos prieš asmenis ar turtą, tokios kaip: tyčinis nužudymas; kankinimas arba nežmoniškas elgesys, taip pat biologiniai eksperimentai; tyčinis didelių kančių sukėlimas arba sunkus sužalojimas ar susargdinimas; neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinamas karine būtinybe ir pan. Pažymėtina, jog šios dalies nuostatos taikomos tik tarptautinio ginkluoto konflikto atveju⁴⁷ ir yra iš esmės identiškos Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buv. Jugoslavijai statuto normoms, įvardinančioms „sunkius pažeidimus“ ir išdėstytus minėtame antrame TBTJ statuto straipsnyje; b) kiti rimti tarptautinės teisės nustatyti tarptautinių ginkluotų konfliktų įstatymų ir papročių pažeidimai – tokios veikos kaip tiesiogiai nedalyvaujančių karo veiksmuose visų ar pavienių civilių užpuldinėjimas; civilinių objektų, t.y ne karinių objektų tyčinis užpuldinėjimas; bet koku būdu vykdoma ataka

⁴⁴ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje.2001 02 21.Para.:320-321.

⁴⁵ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Blaskić* byloje.2000 03 03.Para.:158.Apeliacinės instancijos nuosprendyje (2004 07 29) ši pozicija nepaneigta.

⁴⁶ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.8str.

⁴⁷ Zahar, Alexander and Sluiter, Goran. International criminal law. Oxford, 2008.P.:152-153.

prieš neginamus ir nesančius kariniais objektais miestus, kaimus, būstus ar pastatus arba jų apšaudymas; pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo ir pan.; c) ginkluoto netarptautinio konflikto atveju – rimti Ženevos konvencijų bendro 3 straipsnio pažeidimai – tokios veikos kaip – pasikėsinimas į gyvybę ar asmenį, ypač bet koks žudymas, luošinimas, žiaurus elgesys ir kankinimai; pasikėsinimas į žmogaus orumą, ypač įžeidžiantis ir žeminantis elgesys; įkaitų paėmimas; nuosprendžių priėmimas ir bausmių vydyimas be nuosprendžio, priimto pagal įstatymus sudaryto teismo, užtikrinant visas teismines garantijas, kurios visuotinai pripažintos kaip būtinos; d) kiti rimti tarptautinės teisės numatytų įstatymų ir papročių, taikomų netarptautinio pobūdžio ginkluotuose konfliktuose.

Šio statuto keliuose punktuose paminėti „kiti rimti pažeidimai“ apima pažeidimus įvairių tarptautinių taisyklių, laikomų paprotine teise, tarp jų Ženevos bei Hagos konvencijų nuostatos.

Pastebėtina, kad kai kurie TBT statute minimi nusikaltimai skamba panašiai ir realybėje juos iš tiesų gali būti sunku atriboti (Pvz: TBT statuto 8str.2d.a)punkto i)kankinimas arba nežmoniškas elgesys, taip pat ir biologiniai eksperimentai; iii)tyčinis didelių kančių sukėlimas arba sunkus sužalojimas ar susargdinimas; ir 8str.2d.b)punkto x) asmenų, esančių prieš nelaisvėje, fizinis žalojimas arba jų panaudojimas bet kokios rūšies medicininiais ar moksliniams eksperimentams, nepateisinamiems to asmens medicininio, stomatologinio ar klinikinio gydymo būtinumu, kurie yra atliekami ne jo labai ir kurie tampa tokio asmens ar asmenų mirties priežastimi arba sukelia rimtą pavojų sveikatai; arba: 8str.2d.a)punkto vii) neteisėta deportacija ar perkėlimas arba neteisėtas laisvės atėmimas; ir 8str.2d.b)punkto viii) tiesioginis ar netiesioginis okupavusios valstybės civilių gyventojų dalies perkėlimas į jos okupuotą teritoriją arba okupuotos teritorijos visų gyventojų ar jų dalies deportacija arba perkėlimas toje teritorijoje arba už tos teritorijos ribų;), tačiau taip įvyko dėl to, kad statuto rengėjai siekė kodifikuoti visus karo nusikaltimus, tad vadovavosi daugeliu tarptautinės teisės šaltinių, paimdami iš jų praktiškai visas nuostatas ir vadovaudamiesi principu, jog geriau ką nors kriminalizuoti kelis kartus, negu nekriminalizuoti išvis⁴⁸. Dėl to šis statuto straipsnis (reglamentuojantis karo nusikaltimus) neretai susilaukia kritikos kaip stokojantis aiškumo, nuoseklumo, logiškai pagrįsto nusikaltimų išdėstymo ar pernelyg padrikas⁴⁹. Pažymėtina, jog statuto autoriai nenorėjo sujungti pasikartojančių karo nusikaltimų, kadangi tai, jų nuomone, gali būti suprantama kaip įstatymų leidyba, kas nepriklauso jų jurisdikcijai. Statuto rengėjai taip pat

⁴⁸ Cryer, Robert. *An introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge, 2007.P.:242.

⁴⁹ Bassiouni, Cherif „Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court”. *Cornell International Law Journal*. Nr. 32. P.:462.

neretai kritikuojami, kad neįtraukė ir aiškiai nekriminalizavo tokių veikų kaip branduolinio ar cheminio ginklo panaudojimas, tačiau taip buvo pasielgta greičiausiai dėl to, jog dar nėra aiškios ir vienareikšmės tarptautinės praktikos šiais klausimais. Be abejo, šiuose priekaištuose tiesos yra, tačiau tokie trūkumai nenusveria šio statuto reikšmės ir svarbos – kol kas tai didžiausia ir aiškiausia karo nusikaltimų kodifikacija. O tai, kad į ją nepatenka kai kurios veikos, nereiškia, kad tai užkerta kelią tarptautinės teisės taikyme vystymuisi ir sprendimų ieškojimui.

2.3 Dalykas ir nukentėjusieji

Bet kurio nusikaltimo dalykas, pagal baudžiamosios teisės bendrosios dalies apibrėžimą, yra materialus nusikaltimo objekto išraiška, per kurį pažeidžiamas objektas. Nusikaltimuose žmogui, siekiant netapatinti žmogaus su daiktu, yra vartojama sąvoka nukentėjusieji. Dalykas bei nukentėjusieji yra vieni svarbiausių karo nusikaltimų sudėties elementų, kadangi jie padaryti gali būti tik prieš tam tikrus žmones bei daiktus. Karo nusikaltimai, įtvirtinti TBTJ bei TBT statute kaip „sunkūs pažeidimai“ gali būti padaromi tik prieš konvencijos saugomus asmenis bei saugomą nuosavybę.

- **Saugomi asmenys**

Pagal keturias Ženevos konvencijas, į tokių saugomųjų ratą patenka asmenys, kurie bet kuriuo momentu ir bet kuriuo būdu ginkluoto konflikto ar okupacijos atveju atsiduria konflikto šalies ar okupuojančios jėgos, kuri nėra jų [tų saugomų asmenų] pilietybės, rankose.⁵⁰ Kaip pažymi IV Ženevos konvencijos komentaras⁵¹, į šį apibrėžimą patenka ir asmenys be pilietybės. Žodžiais *bet kuriuo momentu ar bet kuriuo būdu* buvo siekta apimti visas įmanomas situacijas ir atvejus – straipsnis taikomas tiek asmenims, buvusiems tenai iki ginkluoto konflikto pradžios, tiek ir asmenims, kurie ten pateko atsitiktinai, dėka susiklosčiusių aplinkybių – kaip turistai, keliautojai, patyrę laivo sudužimą ir pan. Išsireiškimas „atsidurti šalies ar okupuojančios jėgos rankose“ neturėtų būti suprantamas tiesiogiai – okupuojamos šalies gyventojai gali taip niekada

⁵⁰ 1949 metų IV Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. Valstybės žinios. 2000 Nr.63.4str.

⁵¹ Commentary on the Fourth Geneva Convention.P.:45.

ir nesusidurti su okupanto organizacijomis ar pareigūnais tiesiogiai, pakanka to, kad teritorija, kur jie gyvena, atsiduria okupuojančios šalies valdžioje.⁵²

Pažymėtina, kad kariaujančios valstybės teritorijoje atsidūrę neutralios valstybės piliečiai nelaikomi Konvencijos saugomais asmenimis, kol valstybė, kurios piliečiai jie yra, turi normalią diplomatinę atstovybę toje valstybėje, kurios valioje jie yra.⁵³

Saugomų asmenų apibrėžimas savo sukūrimo metu atrodęs logiškas ir neturintis trūkumų, kadangi iki tol karai vykdavo tarp aiškiai išitvirtinusių, pripažintų valsybių, praėjus pusei amžiaus pasirodė nebe toks tinkamas, kadangi pasaulyje ėmė vykti etniniai konfliktai, kurių metu konflikto šalimi galėjo ir nebūti pripažintos valstybės bei kurie galėjo vykti vienos valstybės viduje. Su šia problema susidūręs Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buv. Jugoslavijai padarė logišką išvadą, jog šiais laikais pilietybės reikalavimas nebėra adekvatus vykstantiems konfliktams, kadangi taikant tokį atrankos metodą, į saugomų asmenų ratą gali nepatekti didžioji dalis žmonių, nukentėjusių nuo karo nusikaltimų. Turint omeny susiklostančias aplinkybes, protingiau būtų taikyti etniškumo kriterijų – t.y, situacijose, kuomet ginkluoti konfliktai vyksta valstybės viduje tarp kelių etninių grupių, priklausymo vienai ar kitai pilietybei reikalavimą turi pakeisti priklausymo etninei grupei reikalavimas. Taigi, tai turėtų būti asmenys, kurie ginkluoto konflikto metu pateko į rankas kitos etninės grupės asmenims.⁵⁴ Pažymėtina, kad tokia TBTJ pozicija susilaukdavo prieštaravimų, jog toks nepažodinis konvencijos nuostatų aiškinimas prieštarauja sutarčių aiškinimo taisyklėms⁵⁵, tačiau TBTJ laikėsi pozicijos, jog tai yra sutarties išaiškinimas pagal tos konvencijos bei tarptautinės humanitarinės teisės paskirtį ir principus⁵⁶. Kitoje byloje TBTJ taip pat pasisakė, kad siekiant įgyvendinti humanitarinės teisės paskirtį ir tikslus, iš principo visi asmenys, atsidūrę karo veiksmų regione, tačiau aktyviai nedalyvaujantis kariniuose veiksmuose, turėtų patekti į minėtų saugomų ratą.⁵⁷

Ženevos konvencijų bei visų TBT statute išvardintų nusikaltimų analizė, leidžia teigti, kad nukentėjusiais pripažįstami sužeistieji, žūvančio karo laivo jūreiviai, karo belaisviai, asmenys, kurie kapituliuoja sudėdami ginklus ar neturėdami kuo priešintis (*hors de combat*), civiliai ir kiti asmenys, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga.

⁵² Commentary on the Fourth Geneva Convention.P.:46.

⁵³ 1949 metų IV Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. Valstybės žinios. 2000 Nr.63.4str.2par.

⁵⁴ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje.1999 07 15.Para.:166.

⁵⁵ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 2001 02 21.Para.:59

⁵⁶ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 2001 02 21. Para.:73

⁵⁷ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:275.

Sužeistaisiais ir ligoniais pripažįstami asmenys – kariškiai ir civiliai, kuriems dėl traumų, ligų ar kitų fizinių ar psichinių negalavimų būtina medicinos pagalba ar priežiūra ir kurie susilaiko nuo priešiško veiksmų. Į šią kategoriją patenka nėščios moterys, naujagimiai ir kiti asmenys, kuriems nedelsiant gali prireikti medicinos pagalbos ar priežiūros, jeigu jie susilaiko nuo priešiško veiksmų.

Žūvančio karo laivo jūreiviais pripažįstami asmenys – kariškiai ir civiliai, kuriems gresia pavojus dėl jūroje ar kituose vandenyse ištikusios laivo ar lėktuvo, kuriuo jie keliavo, nelaimės, jeigu jie susilaiko nuo priešiško veiksmų.⁵⁸

Karo belaisviais pripažįstami asmenys, patekę į priešų rankas:

- konflikto šalių ginkluotųjų pajėgų nariai, savanorių padalinių, įeinančių į šias ginkluotąsias pajėgas, nariai;
- savanorių junginių nariai (taip pat ir organizuoto pasipriešinimo judėjimų), priklausantys konflikto šaliai ir veikiantys savo teritorijoje arba už savo teritorijos ribų (net jei ši teritorija yra okupuota), jeigu jie atitinka šias sąlygas:
 - a) jiems vadovauja asmuo, atsakingas už pavaldinius;
 - b) jie nešioja skiriamuosius ženklus, matomus iš toli;
 - c) jie nešioja ginklus atvirai;
 - d) vykdydami operacijas laikosi kariavimo taisyklių ir papročių;
- reguliariųjų ginkluotųjų pajėgų, pavaldžių priešų nepripažintai vyriausybei ar valdžiai, nariai;
- asmenys, lydintys ginkluotąsias pajėgas, bet neįeinantys į jų sudėtį, pvz.: karinių lėktuvų komandos nariai, karo korespondentai, įvairių tarnybų, besirūpinančių ginkluotųjų pajėgų aptarnavimu, atstovai, gavę leidimą iš lydimų ginkluotųjų pajėgų ir turintys atitinkamą identifikacinę kortelę;
- konflikto šalių laivų ir civilių lėktuvų komandų nariai, kuriems netaikomos palankesnės priežiūros taisyklės pagal kurios kitos tarptautinės sutarties nuostatas;
- neokupuotos teritorijos gyventojai, kurie, priartėjus priešininkui, spontaniškai pasipriešina ginklu, nesuspėję susiformuoti į reguliarius ginkluotųjų pajėgų

⁵⁸ Namų advokatas. Vilnius, 2002. P.: 277-278.

dalinius, jei jie atvirai nešioja ginklus ir laikosi kariavimo taisyklių ir papročių.⁵⁹

Pažymėtina, kad karo belaisviais nepripažįstami šnipai ir samdiniai. Šnipu laikomas asmuo, veikias slapta ar melagingai, apgaulingai siekdamas surinkti žinias kitos kariaujančios šalies veiksmų rajone. Šnipu nelaikomas žvalgas, kuris prieš teritorijoje veikia apsirengęs savo karine uniforma. Atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, jei šnipas sėkmingai baigia savo misiją ir prisijungia prie savo ar sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų, vėlesnis jo sulaikymas neatima iš jo karo belaisvio statuso dėl jo anksčiau atliktų špionažo veiksmų.

Samdiniu laikomas asmuo, kuris: a) specialiai pasamdytas kovoti ginkluotame konflikte; b) tiesiogiai dalyvauja kariniuose veiksmuose; c) gauna ženkliai didesnę atlyginimą nei tos šalies ginkluotųjų pajėgų kariškiai; d) nėra konflikte dalyvaujančios šalies pilietis ar gyventojas e) nėra konflikto šalies ginkluotųjų pajėgų narys f) nėra oficialiai siūstas konflikte nedalyvaujančios šalies ginkluotųjų pajėgų narys.

Asmenimis, kurie kapituliavo sudėdami ginklus ar neturėdami kuo priešintis (*hors de combat*), laikomas kiekvienas asmuo, kuris yra: a) priešiškos šalies valdžioje; b) aiškiai pareiškęs norą pasiduoti į nelaisvę arba be sąmonės ar koku nors kitu būdu išėjęs iš rikiuotės dėl sužeidimo ar ligos ir todėl negalintis gintis.⁶⁰ Pažymėtina, kad šiuo atveju toks asmuo privalo susilaikyti nuo priešiško veiksmų ir nesistengti pabėgti. Šiai asmenų kategorijai pagal I PP reikia priskirti asmenis, šokančius su parašiotu iš katastrofą patyrusio orlaivio (išskyrus oro desantininkus). Tokių asmenų negalima pulti, kol jie nenusileidžia priešiškos šalies kontroliuojamoje teritorijoje ir neišreiškia savo noro pasiduoti, jeigu jie akivaizdžiai neatlieka priešiško veiksmų.

Civiliais pripažįstami asmenys, kurie nėra ginkluotųjų pajėgų nariai (kombatantai).⁶¹ Visais atvejais, kilus abejonių, ar asmuo turi karo belaisvio ar civilio statusą, laikoma, kad toks asmuo yra karo belaisvis arba civilis. Šis statusas asmeniui garantuojamas, kol bus nustatytas tikrasis jo statusas.

Kitais asmenimis, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga, laikomi gydytojai ir medicinos personalas, religinio kulto tarnai, Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Liūto ir Saulės ar Raudonojo Pasmėnulio organizacijų atstovai.

⁵⁹ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

⁶⁰ Namų advokatas. Vilnius, 2002.P.:378.

⁶¹ 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokolais dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas), 1977m. Valstybės žinios. 2000. Nr.63.50str.

- **Saugoma nuosavybė bei kiti objektai**

TBT statuto aštuntame straipsnyje sakoma, kad sunkūs pažeidimai gali būti padaromi prieš saugomus asmenis ar nuosavybę. Pastaroji nuosavybė turėtų būti suprantama kaip aukščiau apibūdintiems saugomiems asmenims priklausanti nuosavybė – tiek kilnojami, tiek kilnojami daiktai.⁶² Tarptautinė apsauga jiems suteikiama kai saugomi asmenis patenka į užimančios jėgos rankas, t.y. apsauga taikoma užimtoje teritorijoje esančiai saugomų asmenų nuosavybei.⁶³

Remiantis TBT stautu bei Ženevos konvencijomis darytina išvada, jog į saugomo turto sąrašą taip pat reikia įtraukti tokius objektus:

- **Civilines ligonines**, įrengtas pagalbai sužeistiesiems ir ligoniams, invalidams ir gimdyvėms teikti. Pabrėžtina, kad ligoninės turi turėti pažymėjimus, nurodančius jų, kaip civilinių ligoninių, statusą bei turi būti pažymėtos joms skirtomis emblemomis taip, kad jos būtų aiškiai matomos prieš šausumos, oro ir jūrų pajėgoms. Ligoninės turėtų būti išdėstomos kaip įmanoma toliau nuo karinių objektų.⁶⁴
Civilinės ligoninės gali būti laikinai rekvizuojamos okupuojančios valstybės tik tuo atveju, kai būtina skubiai priimti slaugyti sužeistus ir sergančius kariškius, jeigu buvo laiku ir tinkamai pasirengta slaugyti ir gydyti tose ligoninėse buvusius pacientus ir patenkinti civilių gyventojų gydymo ligoninėse poreikius;
- **Transporto kolonas** bei sanitarinius traukinius sausumoje arba specialiai tam skirtus laivus jūroje, vežančius sužeistus ir sergančius civilius, invalidus ir gimdyves;
- **Lėktuvus, naudojamus tik sužeistiems** ir sergantiems civiliams, invalidams ir gimdyvėms arba medicinos personalui ir įrangai vežti. Šie lėktuvai turi būti pažymėti sutartinėmis emblemomis ir turi skristi specialiai suderintais maršrutais, suderintu laiku ir sutartame aukštyje bei privalo paklusti bet kuriam reikalavimui nusileisti;
- **Neginamus ir nesančius kariniais objektais** miestus, kaimus, būstus ar pastatus;

⁶² Zahar, Alexander and Sluiter, Goran. International criminal law. Oxford, 2008.P.:152.

⁶³ TBTJ Apeliacinė instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29.Para.:167-169.

⁶⁴ Commentary on the Fourth Geneva Convention.Psl.:120.

- **Religijos, švietimo, meno, mokslo** ar labdaros objektus, istorijos paminklus;
- **įrengimus, medžiagas, padalinius ar transporto priemones**, pagal Jungtinių Tautų Chartiją naudojamas teikiant humanitarinę pagalbą arba vykdant taikos palaikymo misiją, kol jie turi teisę į apsaugą, pagal tarptautinę ginkluotų konfliktų teisę numatytą civiliniams objektams.
-

2.4 *Subjektas*

Tarptautinėje teisėje laikoma, kad karo nusikaltimą gali padaryti kombatantai prieš priešo kariškius ar civilius, civiliai prieš kombatantus (pvz.: okupacijos metu, priešindami okupuojamos šalies kariuomenei) ar, tam tikromis sąlygomis, civiliai prieš civilius. Pažymėtina, kad kombatanto nusikalstami veiksmai prieš savo paties šalies ginkluotųjų pajėgų narius nelaikomi karo nusikaltimais – atsakomybė už juos bus sprendžiama pagal kariuomenės tvarką reglamentuojančius aktus.⁶⁵

1949m Ženevos konvencijų ir jų papildomų protokolų analizė leidžia teigti, kad kombatantais tarptautinėje teisėje pripažįstami: a) visų ginkluotųjų pajėgų, grupių ar padalinių, kurie turi už savo pavaldinius atsakingą vadą, nariai. Ginkluotosiose pajėgose turi galioti vidaus drausmės sistema, atitinkanti tarptautinę humanitarinę teisę, taikomą ginkluotų konfliktų metu; b) saviginos ir savanorių būrių nariai, jei jie atitinka šiuos reikalavimus: turi atsakingą už savo pavaldinius vadą; turi sutartinį skiriamąjį, gerai matomą iš toli ženklą; atvirai nešioja ginklus; vykdo savo operacijas laikydamiesi karo įstatymų bei papročių; c) pasipriešinimo judėjimų ir ginkluotųjų pajėgų, pavaldžių priešo nepripažintai vyriausybei arba valdžiai, nariai (privačios armijos, teroristų grupės arba individualus teroristas į šią grupę nepatenka, nes jie nepavaldūs jokioms oficialioms ginkluotosioms pajėgoms); d) neokupuotos teritorijos gyventojai, kurie priešui artėjant stichiškai griebiasi ginklų, kad pasipriešintų įsiveržusioms pajėgoms, nespėję susijungti į reguliarius ginkluotuosius būrius, jei jie atvirai nešioja ginklą ir laikosi tarptautinių karo įstatymų ir papročių. Šios teisės gyventojai netenka kai tik prieš ginkluotosios pajėgos ima kontroliuoti teritoriją, nes karo teisė draudžia civiliams, gyvenantiems okupuotoje teritorijoje, ginklu priešintis okupacinei valdžiai.⁶⁶ Pažymėtina, kad Ženevos konvencijų I Papildomas protokolai numato vieną išimtį, pagal kurią medicinos personalas ir kulto tarnai

⁶⁵ Cassese, Antonio. International law. Oxford, 2003.P.:736.

⁶⁶ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

nelaikomi kombatantais net ir tuo atveju, kai jie yra ginkluotųjų pajėgų nariai. Aiškiai apibrėžti valstybės ginkluotųjų pajėgų nario sąvoką yra palikta nacionaliniams įstatymams.

Asmenys, dalyvavę kariniuose veiksmuose ir atitinkantys visus kombatantui keliamus reikalavimus, patekę į nelaisvę; a) negali būti baudžiami už dalyvavimą kariniuose veiksmuose; b) gauna karo belaisvio statusą ir visas su tuo susijusias teises; c) teisiami gali būti tik už karinių veiksmų metu padarytus karo nusikaltimus ar internavimo metu padarytus nusižengimus.

Asmenys, dalyvavę kariniuose veiksmuose, tačiau neatitinkantys visų kombatantams keliamų reikalavimų, patekę nelaisvėn: a) gali būti teisiami už dalyvavimą kariniuose veiksmuose; b) negauna karo belaisvio statuso; c) jeigu nėra aišku, ar juos priskirti kuriai nors kombatantų rūšiai, ir, jei taip, tai kuriai, tokiems asmenims turi būti taikomos Ženevos konvencijų garantuojama apsauga, kol nepaaiškėja tikrasis statusas.⁶⁷

Baudžiamosios atsakomybės už karo nusikaltimus taikymas civiliams buvo vienas kontroversiškiausių klausimų priimant TBT statutą. Dauguma laikėsi nuomonės, jog baudžiamoji atsakomybė civiliams asmenims gali būti taikoma tam tikrais atvejais – t.y, kai civiliai asmenys turi jiems paklūstančių pavaldinių grupę, taigi atlieka vado funkciją, tolygią ar labai panašią į kariuomenės vado. Tokie asmenys vykdo efektyvią pavaldinių kontrolę, yra pakankamai informuoti apie pastarųjų veiksmus, duoda įsakymus, kurie yra vykdomi. Susiklosčius tokiai situacijai baudžiamoji atsakomybė turėtų apimti ir tokių asmenų veiksmus. Tokiai pozicijai stipriai oponavo kelių valstybių delegacijos⁶⁸, tačiau, TBT statuto straipsnyje, reglamentuojančiame vadų atsakomybę numačius truputį skirtingas baudžiamosios atsakomybės kilimo prielaidas karo vadams ir civiliams vadams, buvo pasiektas susitarimas tokią normą į statutą įtraukti. Kariuomenės vadų atsakomybė numatyta TBT statuto 28str. a) punkte, o civilių vadų - 29str.b).

2.5 *Subjektyvioji pusė*

Karo nusikaltimų subjektyviosios pusės požymis, t.y kaltės forma, neretai būna įtraukiamas į nusikaltimų sudėtis. Pavyzdžiui, III Ženevos konvencijos⁶⁹ sunkių pažeidimų

⁶⁷ Cassese, Antonio. International law. Second edition. Oxford, 2005.P.: 408-409.

⁶⁸ Werle, Gerhard. Principles of International criminal law.P.: 203

⁶⁹ 1949 metų III Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. Valstybės žinios. 2000 Nr.63. 130str.

sąrašė minimos tokios veikos kaip tyčinis nužudymas, kankinimas ar nežmoniškas elgesys, tarp jų biologiniai eksperimentai, sąmoningas karo belaisvio teisės į nešališką ir kvalifikuotą teismą atėmimas. Žodis „tyčinis“ akivaizdžiai nurodo ketinimą, konkrečiai – nusikalstamą ketinimą sukelti tarptautinės teisės draudžiamo elgesio pasekmes. Nusikaltimo, tarkim, tyčinio nužudymo atveju, turi būti įrodytas ketinimas ir siekis sukelti aukos mirtį, tyčinio kančių sukėlimo atveju turi būti įrodytas ketinimas sukelti aukai kokio nors pobūdžio kančias. Tyčia į kai kurių karo nusikaltimų sudėtį yra įtraukta ir IV Ženevos konvencijose sunkių pažeidimų sąrašė, taip pat ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, kaip pavydžiui 1999 m. Hagos protokole Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu, kuriame nurodoma, kad baudžiamoji atsakomybė už minėtame protokole numatytas veikas kyla tuo atveju, jei jos atliktos tyčia.

Verta paminėti ir Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo 85 straipsnio trečią dalį, kuri numato baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas kaip puolimas neapsaugotų vietovių bei demilitarizuotų zonų, puolimas be atrankos ir pan., jei veikos atitinka tris sąlygas: a) padaromos tyčia b) pažeidžia minėto protokolo nuostatas c) sukelia mirtį arba sunkų kūno ar sveikatos sužalojimą. Taigi, aiškiai reikalaujama, kad asmuo veiktų tyčia, jo veika būtų nukreipta padarinių siekimo link. Paminėtina, jog pagal šį dokumentą kai kurių veikų sudėtyje inkorporuotas toks faktorius kaip „žinojimas“ – puolimo pradėjimas be atrankos, darant poveikį civiliams gyventojams arba objektams, žinant, kad dėl jo bus pernelyg daug aukų, civilių asmenų sužeidimų ar žalos civiliams objektams; užpuolimas asmenis, apie kurį žinoma, kad jis yra išėjęs iš rikiuotės (*hors de combat*). Žinojimas paprastai yra valios dalis ir reiškia aplinkybių, sudarančių nusikaltimo esmę, supratimą. Šiuo atveju žinojimas turėtų būti suprastas kaip galimų veikos pasekmių numatymas.⁷⁰ Tam, kad veika būtų pripažinta karo nusikaltimu, turi būti pateikta pakankamai įrodymų ne tik apie aiškius ketinimus veiką atlikti (pvz.: surengti ataką prieš civilinį objektą), tačiau taip pat ir apie kaltininko numatymą, jog veika sukels nusikaltimo sudėtyje paminėtas pasekmes (bus pernelyg daug aukų, civilių sužeidimų ar žalos objektams). Kitais atvejais, kuomet pasekmės nėra įtrauktos į nusikaltimo sudėtį, įrodyti pakanka tiek, jog kaltininkas, atlikdamas veiką, žinojo apie tam tikras aplinkybes (jog užpuolamas asmuo yra *hors de combat*; kad puolimo objektas – neapsaugota vietovė ar demilitarizuota zona).

TBT statute subjektyviosios pusės požymiai 30 straipsnyje išdėstyti pakankamai aiškiai: „Jei nenumatyta kitaip, asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir už Teismo jurisdikcijai

⁷⁰ Zahar, Alexander and Sluiter, Goran. International criminal law. Oxford, 2008. P.:210-211.

priklausantį nusikaltimą yra baudžiamas tik tuo atveju, kai objektyvieji nusikaltimo požymiai yra atlikti tyčia ir sąmoningai.

2. Pagal šį straipsnį asmuo veikia tyčia, jei:

a) veikos atžvilgiu jis ketina būtent taip elgtis;

b) pasekmių atžvilgiu jis ketina sukelti būtent tokias pasekmes arba žino, kad jos atsirastų įvykiams klostantis savaime.

3. Šiame straipsnyje „sąmoningumas“ – tai suvokimas, kad egzistuoja tam tikra aplinkybė arba kad pasekmės atsirastų įvykiams klostantis savaime. Atitinkamai aiškinami ir terminai „suvokti“ bei „sąmoningai“.

Taigi, pagal šį dokumentą, karo nusikaltimai (kaip ir kitos jame reglamentuotos veikos) turi būti atlikti tiesiogine (kuomet padarinių siekia) bei netiesiogine (kuomet galimus padarinius numato, tiesiogiai jų nesiekia, tačiau leidžia jiems atsirasti) tyčia. Šiame statute ir kai kurių konkrečių veikų sudėtyje nurodyta kaltės forma - jog jos turi būti atliktos tyčia - tyčinis nužudymas; tyčinis teisės ir teisingą ir teisėtą teismo procesą atėmimas iš karo belaisvio arba kito saugomo asmens ir t.t. Tam tikrų aplinkybių žinojimas taip pat įtrauktas - karo ataka, kai yra žinoma, kad tokia ataka taps atsitiktinės civilių žūties ar suluošinimo priežastimi, padarys žalą civiliniams objektams, ilgalaikę ir didelę žalą gamtinei aplinkai, aiškiai didesnę nei ta, kurios reikia siekiant konkretaus ir tiesioginio laukiamo karinio pranašumo. Taip pat lieka nemažai veikų, kurių sudėtyse apie kaltės formą nepasakyta nieko, kaip pvz.: neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinamas karine būtinybe; neteisėta deportacija ar perkėlimas arba neteisėtas laisvės atėmimas; įkaitų paėmimas ir t.t., tačiau tokiais atvejais reikėtų vadovautis aukščiau minėtu 30 straipsniu, kuriame aiškiai nurodoma, kad veikos turi būti atliktos tiesiogine ar netiesiogine tyčia.

- Vadų atsakomybės už pavaldinių padarytus nusikaltimus subjektyvioji pusė

Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buv. Jugoslavijai statuto 7 punktą teigia, jog “tas faktas, kad kuri nors nusikalstamų veikų, nurodytų šio statuto 2-5 straipsniuose buvo padarytos pavaldinių, neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės jų vado, jeigu jis žinojo ar turėjo žinoti apie daromą ar jau padarytą nusikaltimą ir nesiėmė būtinų bei protingų priemonių užkirsti nusikaltimui kelio ar nubausti jo vykdytojus“.

TBT statuto 28str. šį klausimą reglamentuoja taip: „Be kitų šiame Statute numatytų baudžiamosios atsakomybės pagrindų, už Teismo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus:

a) Kariuomenės vadas arba asmuo, vykdamas kariuomenės vado funkcijas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už Teismo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus, padarytus jo vadovaujama ir kontroliuojama karinių pajėgų, arba tuomet, kai jam vadovaujant toms pajėgoms ar jas kontroliuojant nusikaltimai buvo padaryti dėl jo nesugebėjimo reikiamai kontroliuoti tas pajėgas, jei:

i) tas kariuomenės vadas ar tas asmuo žinojo arba dėl tuometinių aplinkybių turėjo žinoti, kad tos pajėgos darė arba ketino daryti tokius nusikaltimus; ir

ii) tas karo vadas ar tas asmuo nesiėmė visų būtinų ir pagrįstų, nuo jo priklausančių priemonių, kad užkirstų kelią nusikaltimams arba juos sustabdytų, arba perduotų šį reikalą kompetentingoms institucijoms ištirti ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą.“

Pažymėtina, jog antroji šio straipsnio dalis yra skirta neformalių ginkluotų grupių bei aukščiau minėtų civilių vadų atsakomybei⁷¹:

b) Dėl a punkte neapibūdintų vado ir jam pavaldžių kariškių santykių vadas traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už Teismo jurisdikcijai priklausančius nusikaltimus, kuriuos jo vadovaujami ir kontroliuojami jam pavaldūs kariškiai padarė dėl jo nesugebėjimo juos tinkamai kontroliuoti, jei:

i) vadas arba žinojo, arba sąmoningai ignoravo informaciją, akivaizdžiai liudijančią, kad pavaldiniai darė arba ketino daryti tokius nusikaltimus;

ii) nusikaltimai buvo susiję su veiksmais, už kuriuos atsakė ir kuriuos kontroliavo vadas;

ir iii) vadas nesiėmė visų būtinų ir pagrįstų, nuo jo priklausančių priemonių, kad užkirstų kelią nusikaltimams arba juos sustabdytų, arba perduotų šį reikalą kompetentingoms institucijoms ištirti ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą.

Pažymėtina, jog, remiantis anglišku tekstu bei TBT statuto aiškinimais, šioje straipsnio dalyje figūruojantys žodžiai “kariškiai” turėtų būti pakeisti žodžiais “pavaldiniai”.

Taigi, tiek TBTJ, tiek TBT savo statutuose numatė sąlygą, jog karo vadai atsako už savo pavaldinių nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu jie žinojo ar turėjo žinoti apie šių daromus nusikaltimus. Terminai žinojo ar turėjo žinoti buvo aiškinami ne vienoje TBTJ byloje, nes dažno kaltinamojo gynybos pozicija buvo, jog jis nežinojo ir negalėjo žinoti apie jo pavaldinių daromus

⁷¹ Lee, Roy et al. The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Hague, 1999. P.:200.

karo bei kitus nusikaltimus. Pažymėtina, jog civilių vadų atveju atsakomybės kilimo prielaidos pagal TBTJ statutą šiek tiek kitokios – iš civilių vadų reikalaujama tik žinojimo arba informacijos ignoravimo, t.y, nėra taikomas „turėjimo žinoti“ kriterijus, taigi taikomas švelnesnis subjektyviosios pusės standartas, taip pat atsakomybė kyla tik tuo atveju, jei padaryti nusikaltimai susiję su konkrečiais veiksmais, už kuriuos tiesiogiai buvo atsakingas vadas.

Žinojimas, pasak TBTJ, gali būti tiesioginis ir netiesioginis.⁷² Tiesioginis, kuomet vadas turi tikslios informacijos apie pavaldinių daromus ar padarytus nusikaltimus, o netiesioginis, kuomet jis gali spręsti apie tai iš susiklosčiusių įvairių aplinkybių. Sprendžiant klausimą, ar asmuo iš tikrųjų žinojo apie pavaldinių nusikaltimus, yra atsižvelgiama į tokias aplinkybes:⁷³

- a) nusikalstamų veikų skaičius;
- b) nusikalstamų veikų rūšis;
- c) nusikalstamų veikų apimtis;
- d) laikas, kurio metu nusikalstamos veikos buvo atliktos;
- e) karių, dalyvavusių veikoje, skaičius ir rūšis;
- f) logistikos priemonių panaudojimas;
- g) nusikalstamų veikų paplitimas;
- h) operacijų taktinis tempas;
- i) panašių nusikalstamų veikų atlikimo būdas (modus operandi);
- j) pareigūnai bei personalo nariai, įtraukti į veikas;
- k) vado buvimo vieta tuo metu;

Pažymėtina, jog paskutinė aplinkybė – vado buvimo vieta nusikaltimo įvykdymo metu – neretai TBTJ bylose tapdavo svarbiausia (ypač kalbant apie civilių vadų atsakomybę), įrodant, jog vadas žinojo apie pavaldinių nusikalstamas veikas. Tai, kaip yra pažymėjęs TBTJ, yra svariausia aplinkybė, kurios vienos buvimo pakanka, kad žinojimas būtų įrodytas. Ir atvirkščiai, šios aplinkybės nebuvimas (vado buvimas toli nuo nusikaltimo vietos) reikalauja daug kitų aplinkybių nuoseklaus ištyrimo ir įrodymo.⁷⁴

⁷² TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Blaskić* byloje.2000 03 03.Para.:304.Ši pozicija patvirtinta *Blaskić* bylos Apeliacinės instancijos sprendime 2004 07 29.Para.:53-56.

⁷³ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:386.Pažymėtina, jog šioje vietoje TBTJ rėmėsi Ekspertų komisijos išvadomis (Commission of Experts Report. Final Report of the United Nations Commission of Experts, S/1994/674. P.:17).

⁷⁴ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje.1998 11 16.Para.:387.Išvada padaryta pagal Ekspertų komisijos išvadą (Commission of Experts Report Final Report of the United Nations Commission of Experts, S/1994/674.P.:17-18).

Termino „turėjo žinoti“ išaiškinimas TBTJ praktikoje buvo vienas daugiausiai diskusijų sukėlusiu klausimu. Tuo metu egzistavo nuomonė, jog karo vado atsakomybė yra absoliuti – t.y, kad žinoti ką ir kada veikia jo kariai yra tiesioginė vado pareiga, tad vien tai, jog asmuo vadovauja kariniam daliniui, yra įrodymas, jog jis turėjo žinoti apie kareivių daromus nusikaltimus⁷⁵. Tačiau tokiu atveju vado atsakomybė kiltų visais atvejais jo dalinio kariams padarius nusikaltimus, kas nebūtų teisinga. TBTJ šį terminą aiškina kaip draudimą vadui ignoruoti jį pasiekiančią informaciją apie jo pavaldinių daromas nusikalstamas veikas. Pažymėtina, jog, nors ir buvo kitokių nuomonių,⁷⁶ buvo reziumuota, kad informacija gali būti bet kokio pobūdžio – tiek rašytinė, tiek žodinė, ir nebūtinai oficiali.⁷⁷ Karo vadą pasiekus informacijai, keliančiai pagrįstą įtarimą dėl atliekamų nusikalstamų veikų, jis privalo aiškintis, ar ta informacija atitinka realybę. Jeigu vadas nedaro visiškai nieko, tai laikoma ignoravimu ir neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau, jeigu vadovaujantis karininkas atsakingai ir tinkamai atlieka visas savo pareigas, tačiau visvien tokia informacija jo nepasiekia, tuomet šitas nežinojimas negali būti naudojamas prieš jį ir realiai baudžiamoji atsakomybė už tai jam nekyla. Tačiau tam tikrais atvejais, vadui tinkamai atliekant savo pareigas, yra neįmanoma nesužinoti apie pavaldinių veiksmus, ypač jei jie ypatingai plačiai paplitę, pagarsėję ir trunka ilgą laiko tarpą – tokiais atvejais jo, vado pareigybė tampa įrodymu, jog jis tą informaciją turėjo.⁷⁸

Taigi, reziumuojant, dauguma karo nusikaltimų gali būti atlikti tik tyčia (tiesiogine ar netiesiogine), tačiau, galima sakyti, kad tiek Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buv. Jugoslavijai, tiek Tarptautinio baudžiamojo teismo statute netiesiogiai yra įtvirtintas ir neatsargumas (nusikalstamas nerūpestingumas bei pasitikėjimas) karo vadų kaltės atveju. Nusikalstamo nerūpestingumo kriminalizavimas atsispindi sąvokoje „turėjo žinoti“, t.y, jog asmuo turėjo numatyti, jog bus ar yra vykdomas karo nusikaltimas, tačiau nenumatė ir dėl to nieko nesiėmė, o nusikalstamo pasitikėjimo kriminalizavimas išplaukia iš reikalavimo žinoti – jeigu karo vadas žinojo, t.y numatė jog bus ar yra vykdomi nusikaltimai, jam visais atvejais kyla baudžiamoji atsakomybė. Žinojimas, arba numatymas, yra viena iš nusikalstamo pasitikėjimo sudedamųjų dalių – asmeniui baudžiamoji atsakomybė kyla, jeigu jis numato galimas pasekmes, bet, nepagrįstai kuo nors pasitikėdamas, tikisi jų išvengti. Tai, kad vadas nieko nesiėmė pasitikėdamas kuo nors, kad ir pagrįstai, neatleidžia jo nuo baudžiamosios atsakomybės – jai kilti

⁷⁵ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje.2001 02 20.Para.:224-225.

⁷⁶ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 2001 02 20.Para.:225-238.

⁷⁷ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 2001 02 20.Para.:239.

⁷⁸ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Blaskić* byloje.2004 07 29.Para.:56-57.

pakanka fakto, jog jis žinojo. Taigi, vadų atsakomybės atveju yra kriminalizuota ne tik tyčia, bet ir abi neatsargumo formos. Taip pat pažymėtina, jog nėra įtvirtinama absoliučios atsakomybės doktrina – karo vadas neatsako už karių padarytus nusikaltimus, jeigu, jam tinkamai įvykdžius visas pareigas, informacija apie karių nusikaltimus jo vis vien nepasiekė.

2.6 *Ryšys su ginkluotu konfliktu*

Tam, kad nusikalstama veika atitiktų karo nusikaltimo požymius yra būtina, jog ji būtų alikta ginkluoto konflikto kontekste bei artimai susijusi su ginkluotu konfliktu, nesvarbu tarptautinio ar netarptautinio pobūdžio.⁷⁹

Terminas „ginkluoto konflikto kontekste“ TBTJ praktikoje yra aiškinamas kaip nusikaltimo laiko ir vietos sąsajos su ginkluotu konfliktu – t.y, nusikaltimas turi būti padaromas toje teritorijoje ir tuo laiku, kai vyksta ginkluotas konfliktas. Tačiau tokiam ryšiui preziumuoti nėra visada būtinos tokios tiesioginės sąsajos. Vadovaujantis TBTJ išaiškinimais, kadangi ginkluoto konflikto teritorija yra paskelbiama visa šalis, kurioje tai vyksta, tai nusikaltimų ir ginkluoto konflikto ryšiui nustatyti pakanka to, kad jie būtų artimai susiję su karo veiksmais, vykstančiais ginkluoto konflikto šalių valdomose teritorijos dalyse. Taigi, nusikaltimas nebūtinai turi būti itin tiksliai geografiškai susijęs su teritorija, kurioje vyksta ginkluotas konfliktas – svarbiausia, kad ta veika būtų susijusi su ginkluotais veiksmais.

Terminas “artimai susijęs su ginkluotu konfliktu” yra aiškinamas kaip ryšys tarp vykdytojo elgesio ir ginkluoto konflikto. Kaip *Kunarac* byloje pasisakė TBTJ – karo nusikaltimas turi būti susiformavęs ir priklausomas nuo ginkluoto konflikto. Ginkluotas konfliktas, vykdant karo nusikaltimą, neturi būti tik atsitiktinė, šalutinė aplinkybė – mažų mažiausia šis konfliktas turi suvaidinti esminį vaidmenį vykdytojo apsisprendime tokį nusikaltimą įvykdyti, ar tai turi būti priežastimi, dėl kurios vykdytojas galėjo jį įvykdyti ar padaryti įtaką nusikaltimo vykdymo būdo pasirinkimui ir pan.⁸⁰ Taigi, ne visa konflikto teritorijoje vykstanti nusikalstama veika turi būti pripažinta karo nusikaltimu – jeigu, pvz., ginkluoto konflikto teritorijoje asmuo užmuša kaimyną dėl tarp jų įvykusio asmeninio ginčo, tai, žinoma, nebus laikoma karo nusikaltimu.

⁷⁹ Werle, Gerhard. Principles of International criminal law. Hague, 2005. P.:294.

⁸⁰ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Kunarac* byloje.2002 06 12.Para.:58

Tarptautiniai baudžiamieji tribunolai savo praktikoje šio ryšio reikalauja tiek civilių asmenų padarytuose nusikaltimuose, tiek ir kombatantų atliktose nusikalstamosiose veikose.⁸¹ Tam tikrose situacijose, kai toks ryšys akivaizdus, jo įrodinėti netgi nėra būtina. Jei, pvz.: nusikalstamos veikos padaromos ginkluotos kovos ar miesto užėmimo ginkluoto konflikto metu sąlygomis, neteisėtų kariavimo būdų ir metodų panaudojimo atveju padarytų veikų ryšys su ginkluotu konfliktu nebūtų kvestionuojamas, nes tokių veikų kaltinamieji paprasčiausiai nebūtų galėję atlikti taikos metu.⁸² Paminėtina viena kontroversiška Italijos teismo byla – besitraukiantys du vokiečių kariai nužudė fermoje besislepiančius dvidešimt du civilius gyventojus. Tai nebuvo pripažinta kaip karo nusikaltimas, nes, teismo nuomone, jis buvo padarytas dėl netolerancijos ir neapykantos italų tautai apskritai ir nebuvo tiesiogiai susijęs su karo veiksmis, kurie vyko toliau nuo minėtų įvykių. Šis sprendimas vėliau buvo plačiai sukritikuotas kaip nepagrįstas, kadangi nusikaltimą įvykdžiusių asmenų motyvai reikšmės kvalifikacijai neturi, o nusikaltimas buvo daromas kombatantų, aktyviai dalyvaujančių kariniuose veiksmuose (tuo metu vykstančiame atsitraukime).

Nustatinėjant ar minėtas ryšys tarp ginkluoto konflikto ir įvykdyto nusikaltimo egzistuoja, pravartu *inter alia* atsižvelgti į tokius faktorius: a) vykdytojo statusas (pvz., kombatantas) b) aukos statusas (pvz., civilis) c) ar atliktas nusikaltimas turi teigiamos reikšmės karinei kompanijai d) ar nusikaltimo padarymas buvo susijęs su vykdytojo oficialiais įgaliojimais.⁸³

Atkreiptinas dėmesys į nusikaltimus, civilių daromus prieš kitus civilius. Jie taip pat gali būti laikomi karo nusikaltimais, jeigu yra minėtos sąlygos bei ryšys tarp veikos ir ginkluoto konflikto. Jeigu tokio ryšio nėra, toks nusikaltimas bus laikomas „paprastu“ nusikaltimu, už kurį traukiama baudžiamojon atsakomybėn pagal konkrečioje teritorijoje galiojančius įstatymus.⁸⁴

3 Karo nusikaltimai kaip plano ar politikos dalis bei jų stambus mastas

Karo nusikaltimai, kaip ir dauguma kitų, gali būti padaromi tiek vienu ar keliais atskirais, „izoliuotais“ epizodais, arba stambiu mastu – kuomet nusikalstamų veikų daug, jos atliekamos

⁸¹ Cassese, Antonio. International criminal law. Oxford, 2003.P.:49.

⁸² Werle, Gerhard. Principles of International criminal law. Hague, 2005. P.:295.

⁸³ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Kunarac* byloje. 2002 06 12.Para.:59

⁸⁴ Cassese, Antonio. International criminal law. Oxford, 2003.P.:49.

plačioje teritorijoje. Kadangi TBT statute, viename svarbiausių karo nusikaltimų šaltinių, stambus mastas bei buvimas plano ar politikos dalimi yra įtraukti prie karo nusikaltimų požymių, verta tai aptarti kiek išsamiau.

Pažymėtina, kad TBT rengėjai, įtraukdami į statutą tokį požymį, pasielgė gan originaliai. TBTJ statute nėra numatyta, jog jo jurisdikcijai priklausytų tik karo nusikaltimai, padaryti stambiu mastu, taigi tai reiškia, kad jo jurisdikcijai priklauso visi karo nusikaltimai, padaryti buv. Jugoslavijos teritorijoje, neatsižvelgiant į tai, ar nusikaltimas buvo pavienis, ar tai buvo dažnai pasikartojantys aktai.

TBT statuto rengėjai turėjo tikslą tarptautiniam baudžiamajam teismui suteikti išskirtinę jurisdikciją, t.y. ši institucija turėjo spręsti tik pavojingiausius, svarbiausius nusikaltimus, todėl buvo siekiama karo nusikaltimų straipsnio pradžioje įrašyti, jog šis teismas sprendžia tik bylas, susijusias su karo nusikaltimais, padarytais stambiu mastu.⁸⁵ Palaikantys tokią poziciją, argumentuoja tuo, jog pavieniai karo nusikaltimai turėtų būti teisiami valstybės vidaus teismų, o tokių veikų priskyrimas TBT jurisdikcijai mažintų valstybių pasiryžimą teisti pačioms, skatintų visais atvejais perduoti bylą TBT⁸⁶. Tačiau, po diskusijų nusprendus, kad tokio slenksčio sukūrimas reikštų nepagrįstą karo nusikaltimų išskyrimą, buvo priimtas toks kompromisinis variantas: „Teismo jurisdikcijai priklauso karo nusikaltimai, ypač jei jie yra kokio nors plano ar politikos dalis arba plataus tokių nusikaltimų masto dalis.“

Stambus mastas turėtų būti suprantamas, kaip didelis nusikalstamų veikų skaičius, jų paplitimas. Karo nusikaltimų buvimas plano ar politikos dalimi savo esme yra organizuotumas, planingumas. Dažnai stambiam mastui reikalingas itin geras organizuotumas, tad šie požymiai gali būti susiję.

Tačiau, pažymėtina, kad stambus mastas, ar nusikaltimo buvimas plano ar politikos dalimis nėra būtinas karo nusikaltimo požymis, šis punktas įtrauktas į TBT statutą siekiant pabrėžti, kad Tarptautinio baudžiamojo teismo tikslas – teisti už stambiausius, pavojingiausius visuomenei nusikaltimus, bet tai nerodo izoliuotų karo nusikaltimų ignoravimo.

⁸⁵ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.P.:241.

⁸⁶ Lee, Roy et al. The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute.P.:107-108.

4 Atsakomybės už karo nusikaltimus taikymo ypatumai

Bet kuris teisinis draudimas ar taisyklė įgauna prasmę ir svorį visuomenėje tik tuomet, kai yra sukurta efektyvi sistema, neleidžianti ją pažeidusiems asmenims išsisukti nuo atsakomybės. Baudžiamosios teisės egzistavimas ir funkcionavimas yra neišvairduojamas be atsakomybės už nustatytas nusikalstamas veikas taikymo. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už karo nusikaltimus yra kiek sudėtingesnis, nei atsakomybės taikymas už „paprastus“ nusikaltimus, kadangi ši veika yra laikoma tarptautiniu nusikaltimu. Seniau už įvairius nusikaltimus valstybės teisdo savo teritorijoje, pagal savo šalyje galiojančius įstatymus, tik už nusikaltimus padarytus toje šalyje. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ryškėja tendencija bausti asmenis už tam tikrus nusikaltimus nepriklausomai nuo atskiros valstybės jurisdikcijos, t.y. universalios jurisdikcijos pagrindu. Tokia jurisdikcija gali būti taikoma už tokius nusikaltimus kaip genocidas, karo nusikaltimai, piratavimas ir pan. Šis instrumentas buvo įvestas dėl nusikaltimų masto plitimo, nes paskutiniu metu nusikaltėlių veiksmai vis dažniau peržengia vienos valstybės ribas, be to, nusikaltimai darosi vis akiplėšiškesni ir žiauresni, o jų vykdytojai, pasinaudodami teisinėmis spragomis, dažnai išvengia baudžiamosios atsakomybės. Tam, kad tokių įvykių būtų išvengta bent jau didžiausią pavojų visuomenei keliančių nusikaltimų atveju, buvo suteikta šalis teisė jiems taikyti minėtą universalios jurisdikcijos principą. Remiantis šiuo principu buvo įsteigti ir Tarptautiniai tribunolai buv. Jugoslavijai bei Ruandai, taip pat ir neseniai įkurtas Tarptautinis baudžiamasis teismas.

Baudžiamoji atsakomybė už karo nusikaltimus gali būti taikoma keliais būdais: pagal šalies įstatymus, tarptautinio baudžiamojo tribunolo pagalba arba nuolatinio tarptautinio teismo pagalba.

Tarptautinių institucijų, kovojančių su karo nusikaltėliais, įsteigimas neatleidžia valstybių nuo pareigos bausti šiuos individus. Taigi, daugelis šalių, tarp jų ir Lietuva, savo baudžiamuosiuose kodeksuose turi numatę skyrių, kuriame įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už karo nusikaltimus. Būtent šioje srityje labiausiai susiformavo universalios jurisdikcijos principas – valstybės laiko ne tik teise, bet ir savo pareiga bausti karo nusikaltėlius nepriklausomai nuo nusikaltimo padarymo vietos. Ši pareiga išplaukia iš Ženevos konvencijų, kurios yra pripažįstamos kaip paprotinė teisė. Pažymėtina, kad tarptautinės institucijos – tiek tarptautinis baudžiamasis teismas, tiek tribunolas – gali perimti iš valstybės bylos nagrinėjimą bet kuriuo metu, jeigu yra aplinkybės, dėl kurių laikoma, kad byla geriau bus išnagrinėta toje institucijoje,

tačiau šių institucijų veikla neatima valstybės jurisdikcijos teisti karo nusikaltėlius, ši tarptautinių institucijų funkcija turėtų būti suprantama kaip karo nusikaltimų nagrinėjimo proceso priežiūros institutas.⁸⁷

Pirmas bandymas įkurti tarptautinį baudžiamąjį tribunolą buvo padarytas po I Pasaulinio karo.⁸⁸ Sąjungininkai įkūrė komisiją, kuri tyrė karo sukėlėjų padarytus karo nusikaltimus. Komisija užregistravo trisdešimt kategorijų karo įstatymų bei papročių pažeidimų, padarytų per karą. Jiems priskirti tiek Vokietijos padaryti karo nusikaltimai, tiek Turkijos įvykdytas armėnų genocidas. Tačiau, nors idėja ir buvo gera, pilnai įgyvendinti jos nepavyko – daug asmenų nebuvo perduota tribunolui, daugeliui asmenų suteikta amnestija, tad realiai iš beveik 900 kaltinamųjų nuteisti buvo tik 6, ir tai tik simbolinėmis bausmėmis.

Po II Pasaulinio karo buvo įkurti daug efektyvesni Niurnbergo bei Tokijo tribunolai. Jų praktika tapo labai svarbi formuojant karo nusikaltimų sampratą, vėlesnius tribunolus bei TBT. Niurnbergo chartijoje buvo suformuluoti trijų nusikaltimų kategorijų – nusikaltimų taikai, karo nusikaltimų bei nusikaltimų žmoniškumui – apibrėžimai. Niurnbergo tribunolas aiškiai suformulavo principą, kad už karo nusikaltimus turi būti baudžiami individai asmeniškai, o ne valstybės bei atmetė dažniausią gynybos argumentą, kad nusikaltimai buvo padaryti vykdant vadovybės įsakymus ar valstybės įstatymus, išsakydamas nuostatą, jog tarptautinės teisės normos svarbesnės už pareigą vykdyti tarptautinės teisės požiūriu neteisėtus įsakymus. Taip buvo atmestas iki tol gyvavęs principas, kad už nusikaltimus, kuriais pažeidžiama tarptautinė teisė turi atsakyti tik valstybė. Valstybės atsakomybė nepaneigia individualios atsakomybės už tam tikras veikas. Taigi, buvo suformuluotas vienas svarbiausių tarptautinės baudžiamosios teisės principų – individualios atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus. Šiuo principu vėliau buvo vadovaujamosi sprendžiant visas vėlesnes tarptautinės baudžiamosios teisės bylas. Tačiau turbūt svarbiausias Niurnbergo tribunolo indėlis buvo tarptautinės teisės komisijos suformuluoti traukimo atsakomybėn už karo nusikaltimus principai⁸⁹, kuriais buvo vadovautasi tribunolo nuosprendžiuose. Šie principai dabar pripažįstami paprotinės tarptautinės teisės dalimi bei padarė didelę įtaką visai vėlesnei tarptautinės baudžiamosios teisės raidai, tarptautinių baudžiamųjų tribunolų įkūrimui, jie taip pat atsispindi ir TBT statute. Šie principai, dar vadinami „Niurnbergo teise“, yra:

⁸⁷ Brownie, Ian. Principles of public international law. Sixth edition. Oxford, 2003.P.:566.

⁸⁸ Abraitienė, Birutė. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Justitia 2003 m. Nr. 3 – 4 (45-46).

⁸⁹ Abraitienė, Birutė. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Justitia 2003 m. Nr. 3 – 4 (45-46).

1. Bet kuris asmuo, padaręs veiką, kuri pagal tarptautinę teisę laikoma nusikaltimu, yra už ją atsakingas ir turi būti baudžiamas.
2. Tai, kad pagal vietos įstatymą nebaudžiama už veiką, kuri pagal tarptautinę teisę laikoma nusikaltimu, neatleidžia šią veiką padariusio asmens nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę.
3. Tai, kad asmuo padaręs veiką, kuri pagal tarptautinę humanitarinę laikoma nusikaltimu, yra valstybės vadovas ar atsakingas vyriausybės pareigūnas, neatleidžia jo nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę.
4. Tai, kad asmuo veikė, vykdydamas vyriausybės ar vadovybės įsakymą, neatleidžia jo nuo atsakomybės pagal tarptautinę teisę, nes jis visada turi moralinį pasirinkimą.
5. Kiekvienas asmuo, pagal tarptautinę teisę teisiamas už nusikaltimą, turi teisę į teisingą teismą, paremtą faktais ir įstatymu.

Niunbergo tribunolas, nepaisant jo indėlio į tarptautinės baudžiamosios teisės vystymąsi, buvo kritikuojamas dėl kelių dalykų. Visų pirma, dėl to, kad tai buvo nugalėtojų teismas, kuriame dirbo laimėjusių karą valstybių teisėjai ir nebuvo teisiami jų pačių karo nusikaltėliai, nors tiek pralaimėjusias, tiek laimėjusias šalis buvo galima apkaltinti labai panašiais nusikaltimais. Žinoma, tiesos tame yra, tačiau neįmanoma nepripažinti ir to, kad civilizuotas, atviras teismas yra geriau nei W.Churchill'io ar J.Stalino siūlyta paprasčiausia egzekucija keliems tūkstančiams, jų nuomone, vertų mirties bausmės. Be to, niekam nekilo nė menkiausias abejonės, kad nuteisti asmenys iš tiesų buvo kalti dėl inkriminuojamų nusikaltimų, ir nei vienas kitas toks tribunolas nebūtų jų išteisinęs. Tad, nors ir vienpusiškas, tačiau bent jau iš dalies teisingumas buvo įgyvendintas. Antra, šis tribunolas buvo kritikuojamas, kad rėmėsi retroaktyvia teise – anksčiau įvykdytiems nusikaltimams buvo teisės normos, suformuluotos ir priimtos po nusikaltimų įvykdymo. Tačiau tribunolas šį kaltinimą atmetė, remdamasis tuo, jog jo jurisdikcijoje yra itin sunkūs ir žiaurūs nusikaltimai, kurie yra *malum per se* ir visų civilizuotų tautų draudžiami, ir turi būti už tai baudžiami. Neturi reikšmės, kad tie nusikaltimai nėra tiesiogiai suformuluoti kurios nors valstybės Baudžiamajame kodekse – asmuo, pažeidęs civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendruosius principus turi būti teisiamas ir baudžiamas. Kad ir kaip būtų, nors ir teisingas teiginys, kad kai kuriais atvejais retroaktyvus teisės veikimas gali sukelti neteisingumą, asmuo, manantis, jog teisingumas reikalavo Niurnberge teistų

asmenų išteisinimo, turi labai savotišką teisingumo jausmą.⁹⁰ Trečia, tribunolas buvo kritikuojamas už tinkamų gynybos sąlygų nesudarymą. Tame irgi tiesos yra, tačiau tuo metu teisingo teismo proceso standartai dar tik buvo kuriami, tad nieko keisto, kad kaltinamųjų teisė į gynybą nebuvo įgyvendinta taip, kaip kad ji būtų įgyvendinama dabar.

Praėjus penkiasdešimčiai metų, buv. Jugoslavijos teritorijoje kilusiame kare įvykę masiniai brutalumo ir smurto atvejai, „etninio valymo“ politika, koncentracijos stovyklos, nuolatiniai kankinimai ir žaginimai lėmė tai, kad 1993m JT Saugumo taryba nusprendė įsteigti *ad hoc* tarptautinį baudžiamąjį tribunolą teisti asmenis, vykdžiusiems nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus bei genocidą.⁹¹ Tribunolo jurisdikcija ribota tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu – tiria nusikaltimus, įvykdytus buv. Jugoslavijos teritorijoje nuo 1991 m. sausio 1d. iki datos, kurią nustatys saugumo taryba. Šis tribunolas laikomas svarbesniu už valstybės teismą ir bet kuriuo metu jis gali perimti bylą iš valstybės teismo. TBTJ savo praktikoje taip pat priėmė nemažai svarbių, tarptautinės baudžiamosios teisės eigą įtakančių sprendimų. Vienas tokių – vadovo atsakomybės išplėtimas. Tribunolas nustatė, kad asmenų atsakomybė už padarytas veikas nėra apribojama tik tiesiogiai nusikaltimą padariusių asmenų pagrindu. Pagal tribunolo buv. Jugoslavijai jurisdikciją, baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami visi asmenys, kurie dalyvavo rimtų humanitarinės teisės pažeidimų planavime, pasiruošime ar vykdyme. Vadovaujantis TBTJ statuto septinto straipsnio pirma dalimi: asmuo, kuris planavo, kurstė, įsakė, atliko, ar kitaip padėjo ir prisidėjo prie planavimo, pasiruošimo, ar įvykdymo tribunolo jurisdikcijai priklausančių nusikaltimų, yra laikomas asmeniškai atsakingu. Trečia to paties straipsnio dalis teigia, jog tas faktas, kad kuri nors nusikalstamų veikų, nurodytų šio statuto 2-5 straipsniuose buvo padarytos pavaldinių, neatleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės jų vado, jeigu jis žinojo ar turėjo žinoti apie daromą ar jau padarytą nusikaltimą ir nesiėmė būtinų bei protingų priemonių užkirsti nusikaltimui kelio ar nubausti jo vykdytojus. TBTJ išaiškino, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiami ir civiliai vadai, o, norint vadą patraukti atsakomybėn turi būti nustatytos šios aplinkybės⁹²:

- a) pavaldumo santykių egzistavimas;
- b) vadovas žinojo ar turėjo žinoti apie nusikalstamas veikas, padarytas jo pavaldinių;

⁹⁰ Akehurst, Michael; Malanczuk, Peter. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.P.:423.

⁹¹ Akehurst, Michael; Malanczuk, Peter. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.P.:424.

⁹² TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Kunarac* byloje 2001 02 22.Para.:395. Pozicija patvirtina: TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29.Para.:54-80.

c) vadovas nesiėmė būtinų ir protingų priemonių kad išvengti nusikaltimo ar nubausti jo vykdytojus po įvykdymo.

TBTJ pažymėjo, kad nustatant pavaldumo santykių egzistavimą, nevalia remtis tiktai asmens formaliu statusu – asmuo turi būti vadas ne tik de jure, bet ir de facto. Tai aiškinantis, reikia nustatyti, ar vadas turėjo savo rankose efektyvią pavaldinių kontrolę, t.y, ar realiai ir efektyviai naudojami turimomis galiomis kontroliuoti savo pavaldinius, sustabdyti nusikalstamų veiksmų eigą bei bausti nusikaltimų vykdytojus.⁹³ Tam, kad asmuo būtų laikomas vadu, nėra būtinas formalus jo paskyrimas – iš turimų duomenų turi būti sprendžiama jo reali galimybė daryti įtaką asmenims, kaltinamiems padarius karo nusikaltimus. Taip pat pažymėtina, kad sprendžiant, ar vadas turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už karo nusikaltimus, padarytus jo pavaldinių, toks pat galių nustatymo testas turi būti taikomas bet kokios karinės formuotės vadams – tiek, kuopų, tiek batalionų, tiek ir visai smulkių būrių. Taip pat negalima pamiršti, jog atsakomybė pagal šį straipsnį kyla ne tik karo vadams, bet taip pat ir civiliams, jeigu jų turimos galios prilygsta minėtoms karo vado galioms. Tai kiekvienu atveju yra fakto klausimas, kurį tenka aiškintis iš žinomų aplinkybių, turimų liudytojų parodymų ir pan. Efektyvios kontrolės įrodymu dažnai tampa civilių buvimas vyriausybės ar vietinės valdžios nariais, tačiau taip pat gali būti ir partijų, sąjungų, verslo korporacijų vadovai – svarbiausia įrodyti jų realią galimybę kontroliuoti asmenis, paklūstančius jiems kaip pavaldiniai.

Antrasis punktas – apie vado žinojimą ar turėjimą žinoti apie jo pavaldinių atliekamus karo nusikaltimus yra aptartas skyrelyje apie karo nusikaltimų subjektyviąją pusę, tad, siekiant išvengti pasikartojimo, čia jis aptarinėjamas nebus.

Imtis turimų priemonių užkirsti kelią pavaldinio nusikaltimui, bei, jei visgi toks nusikaltimas įvykdomas, nubausti jo vykdytoją, yra kiekvieno karo vado teisinė pareiga. TBTJ savo praktikoje išaiškino, jog tokių priemonių bei nubaudo apibrėžimas turi būti formuluojamas kiekvienu konkrečiu atveju, nes situacijos visuomet yra labai individualios ir sukurti abstraktaus, visais atvejais pritaikomo testo nelabai įmanoma. TBTJ pažymi, kad iš vadovo neturi būti reikalaujama neįmanomų dalykų – jeigu buvo imtasi visų reikiamų priemonių, tačiau nusikaltimas įvyko, karo vadas neturi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Tam, kad kiltų karo vado baudžiamoji atsakomybė už nesugebėjimą užkirsti

⁹³ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Kunarac* byloje.P.:396-397; TBTJ Apeliacinė instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29. Para.:54-80.

kelio nusikaltimui nėra būtinas to neužkirtimo ir nusikaltimo įvykimo priežastinis ryšys, pakanka to, jog nebuvo imtasi būtinų priemonių. Priežastinis ryšys yra vienas esminių elementų baudžiamojoje teisėje, tačiau šiuo karo nusikaltimų atveju tokio ryšio nėra būtina konstatuoti.⁹⁴

Pažymėtina, jog TBTJ savo praktikoje susidūrė su problema, kaip traktuoti vado nusikaltimus, kuomet jis tiesiogiai prisideda prie pavaldinių daromų nusikalstamų veikų – tuomet iškyla klausimas, ar už tokias veikas asmuo turėtų atsakyti pagal vado atsakomybės doktriną, ar pagal dalyvavimą nusikalstamoje grupėje (joint criminal enterprise). TBTJ priėjo išvadą, jog atsakomybė už tiesioginį dalyvavimą turi būti prioritetinga, tad tokius atvejus reikia taikyti atsakomybę už dalyvavimą nusikalstamoje grupėje⁹⁵.

Tarptautinis baudžiamasis tribunolas buv. Jugoslavijai savo veikloje daug kur vadovavosi Niurnbergo tribunolo principais, tačiau taip pat daug kur pažengė į priekį – tai nėra nugalėtojų teismas, jį steigė JT, taigi nei viena iš konflikto šalių. Teisėjai taip pat buvo nepriklausomi, iš įvairių šalių – visa tai užtikrino teismo objektyvumą. Taip pat šiame tribunole labiau išplėtotos proceso normos, buvo tinkamai užtikrinta teisė į gynybą. Taip pat TBTJ tapo institucija, formuojančia tarptautinės baudžiamosios bei tarptautinės humanitarinės teisės precedentą – daugelis tarptautinės baudžiamosios teisės klausimų nebuvo prieš tai išsamiai nagrinėti, išaiškinti.⁹⁶

Pažymėtina, jog TBTJ savo praktikoje stipriai išplėtojo nusikalstamos grupės (*joint criminal enterprise*) atsakomybės doktriną (nors aiškiai tai TBTJ statute nėra įtvirtinta, ši doktrina taikoma, pasak TBTJ, atsižvelgiant į teleologinį statuto aiškinimą⁹⁷). Pagal ją, asmuo, dalyvavęs grupėje, darant nusikaltimą, yra teisiamas pagal visas tos grupės padarytas nusikalstamas veikas, net jeigu pats tiesiogiai prie jų ir neprisidėjo. Tokia pozicija grindžiama tuo, jog asmuo, prisidedamas prie nusikalstamos grupės, siekė tokių pačių tikslų, tad tai, jog jis tiesiogiai nedalyvavo nusikaltimuose jo kaltės nemenkina⁹⁸. Baudžiamoji atsakomybė už grupės nusikaltimus asmeniui kyla, pagal TBTJ praktiką, trim atvejais: a) kai grupė asmenų, kurioje jis dalyvauja, turi bendrą sumanymą padaryti nusikaltimą. Dalyviai gali būti pasidalinę

⁹⁴ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 1998 11 16. Para.:394-395. Apeliacinė komisija šiuo klausimu pasisakė kiek nuolaidžiau – jog priežastinio ryšio reikalingumas yra labiau fakto klausimas ir gali būti nustatinėjamas tam tikrais atvejais. TBTJ Apeliacinė instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29. Para.:73-77.

⁹⁵ Werle, Gerhard. Principles of International criminal law. P.:129.

⁹⁶ Abraitienė, Birutė. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. Justitia 2003 m. Nr. 3 – 4 (45-46).

⁹⁷ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007. P.:305.

⁹⁸ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15. Para.:159.

vaidmenimis ir siekti nusikaltimo dėl skirtingų priežasčių, tačiau kiekvienas turi įdėti tam tikrą indėlį į veiką. Tas indėlis gali pasireikšti ir padėjimu ar planavimu, t.y, nebūtinai tik veikos atlikimu; b) kai grupė asmenų veikia organizuotai, ypač kaip karinis ar administracinis vienetas ir yra tam tikro *netinkamo elgesio* struktūros, pvz.: koncentracijos stovyklos, dalis⁹⁹. Yra būtina įrodyti tokios struktūros egzistavimą bei asmens indėlį į jos veiklą, kuris dažnai gali būti preziumuojamas iš asmens užimtų pareigų ir atliktų užduočių.¹⁰⁰ Asmuo turi suvokti savo elgesį bei struktūros, kurioje dalyvauja, pobūdį; c) kai vienas iš grupės dalyvių vykdo ekscesą, kitiems irgi kyla už tai baudžiamoji atsakomybė, jeigu toks ekscesas galėjo būti laikomas numanomu, t.y, jeigu prisijungiant prie grupės buvo įmanoma numatyti, jog bus vykdomi nusikaltimai, tačiau asmuo vistiek prisijungė, tikėdamasis, kad jie neįvyks ir taip prisiimdamas riziką.¹⁰¹ Tai plačiausia kategorija, susilaukianti daugiausia kritikos, kaip pažeidžianti *nullum crimen sine lege* principą bei suteikianti plačias galimybes nuteisti asmenis trūkstant įrodymų.¹⁰² Tačiau, pažymėtina, jog realiai ši doktrina tam ir buvo pritaikyta – kad atsakomybės už karo nusikaltimus išvengti būtų kuo mažiau įmanoma, kadangi tribunolas ne kartą susidūrė praktikoje su atvejais, kuomet asmeniui nuteisti akivaizdžių įrodymų pritrūksta, tačiau realiai abejonių jo kaltė nekelia¹⁰³. Būtent šią doktriną taikant buvo remiamasi formuojant pagrindinius kaltinimus bei teisiant liūdnei pagarsėjusį serbų lyderį S. Miloševićių¹⁰⁴.

Paminėtina, jog norma, pagal kurią įmanoma taikyti atsakomybę pagal minėtą doktriną, yra ir TBT staute¹⁰⁵, tačiau kol kas neaišku kaip realybėje tai atsispindės teismo veikloje.

Pabrėžtina, jog toks baudžiamosios atsakomybės taikymas asmeniui už visus grupės padarytus nusikaltimus kertasi su kai kurių šalių įstatymų nuostatomis (pvz.: Lietuvos, kadangi pagal LR BK asmuo teisiamas ir bausmė jam diferencijuojama atsižvelgiant į vaidmenį, įdėtą indėlį į nusikalstamos grupės veiklą ir pan.).

Visi minėti tribunolai buvo įsteigti konkrečiai situacijai, jų jurisdikcija ribota teritorijos ir laiko atžvilgiu. Visuomenėje jau seniai besiformuojantis siekis įkurti nuolatinę baudžiamąją instituciją genocido, nusikaltimų žmoniškumui bei karo nusikaltimų vykdytojams teisti

⁹⁹ Werle, Gerhard. Principles of International criminal law.P.:122.

¹⁰⁰ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15.Para.:202.

¹⁰¹ TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15.Para.:204, 206, 228.

¹⁰² Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.P.:309.

¹⁰³ Cryer, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.P.:305.

¹⁰⁴ TBTJ Pimos instancijos sprendimas *Milošević* byloje. 2004 06 16.Para.:249-288.

¹⁰⁵ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.25str.

realizavosi Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto priėmimu ir paties teismo įkūrimu. Šis tarptautinis teismas tapo visų prieš tai buvusių tribunolų patirties apibendrinimu, savo statute apjungdamas tiek Niurnbergo proceso metu suformuotus fundamentinius principus, tiek ir pažangias Jugoslavijos bei Ruandos tribunolų nuostatas. Ypač daug nuveikta karo nusikaltimų srityje – sudarytas išsamiausias ir didžiausias jų sąrašas, apjungiantis tiek sunkius Ženevos konvencijos pažeidimus, tiek ir kitokius bei kitų tarptautinių aktų pažeidimus.

Atsakomybės taikymo srityje, TBT statuto rengėjai priėmė TBTJ suformuotas nuostatas dėl karo vadų atsakomybės už savo pavaldinių veiksmus, išskirdami jas į atskirą statuto straipsnį bei išdėstydami plačiau ir aiškiau.¹⁰⁶ Rengiant šį straipsnį buvo atsižvelgta į aplinkybę, jog ne kiekvienos šalies karo ar civiliai vadai turi teisę patys bausti ar tirti pavaldinių padarytus nusikaltimus, o turi pareigą perduoti tai teismui ar kitai kompetentingai institucijai, tad tokiems atvejams į TBT statuto 28str. sudėtį buvo įtrauktas neperdavimas kompetentingoms institucijoms¹⁰⁷. Minėto statuto rengėjai taip pat perėmė nuostatas iš buvusių tribunolų statutų apie išimčių netaikymą pareigūnams – asmeniui gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė nepriklausomai nuo to, kokias pareigas tas asmuo užima¹⁰⁸, taip pat tiek TBT¹⁰⁹, tiek TBTJ¹¹⁰ statute paminėta, kad asmenys neatsako pagal šiuos statutus, jeigu jie jau buvo nuteisti už tas veikas kito teismo (pvz.: pagal valstybės vidaus teisę), išskyrus jeigu buvo siekiama tą asmenį apsaugoti nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, kurie priklauso Teismo jurisdikcijai; arba bylos nagrinėjimas pagal tarptautinėje teisėje pripažintus tinkamo bylos nagrinėjimo teisme principus nebuvo nepriklausomas ar nešališkas ir visiškai nebuvo siekiama vykdyti teisingumą to asmens atžvilgiu. Pažymėtina, kad TBT statute yra numatyti atvejai, kuomet asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės – kaltinamojo psichinė liga, būtiniosios ginties atvejai ir pan.¹¹¹ – TBTJ statute to numatyta nebuvo. TBT statute taip pat įtvirtinta nuostata apie baudžiamosios atsakomybės netaikymą asmenims iki 18 metų bei retroaktyvaus galiojimo netaikymą – asmenys atsako už statute minimus nusikaltimus, padarytus tik po minėto statuto priėmimo.

Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijai priklauso nusikaltimai, padaryti valstybių narių teritorijose ir į jį kreiptis gali valstybės narės. Tačiau ir kitos valstybės, nors ir

¹⁰⁶ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.28str.

¹⁰⁷ Lee, Roy et al. The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. P.: 204.

¹⁰⁸ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.27str.

¹⁰⁹ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.20str.

¹¹⁰ Statute of the International Tribunal for the Former Yugoslavia. 10str.

¹¹¹ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165.31str.

nebūdamos narėmis, turi teisę kreiptis į TBT, suteikdamos jam jurisdikciją konkrečiu savo kreipimosi atveju.

II. Karo nusikaltimai LR Baudžiamajame kodekse

1 Karo nusikaltimų vieta LR BK ir sistema

1998 m. gruodžio 10 d. Lietuva pasirašė jau minėtą labai svarbų tarptautinės baudžiamosios teisės dokumentą – Tarptautinio Baudžiamojo teismo Romos statutą, taip parodydama savo siekį tapti šios tarptautinės sutarties dalyve. Minėtame dokumente tuo metu buvo nemažai naujovių ir karo nusikaltimų srityje. Lietuva turėjo padaryti daug pakeitimų savo tuo metu galiojusiam LR BK, kadangi į tuometinį BK buvo perkeltos nuostatos, liečiančios karo nusikaltimus iš senojo, LTSR BK, kuriame buvo įtvirtintos kai kurios nuostatos iš Ženevos konvencijų, tačiau iš esmės viską teko pertvarkyti. Tai buvo padaryta ir 2003m. Lietuva ratifikavo šį statutą. Tačiau LR BK straipsnių, reglamentuojančių karo nusikaltimus, tobulinimas dar turi tęstis, nes, kaip bus išdėstyta vėliau, vis dar yra išlikę įvairių neatitikimų su tarptautinės teisės reikalavimais.

Šiuo metu galiojančiame LR BK karo nusikaltimai yra įtraukti į pirmąją specialiosios dalies skyrių (pagal eiliškumą – LR BK XV skyrius). Tai parodo, kad šie nusikaltimai užima išskirtinai svarbią vietą ir gina ypatingai svarbius visuomenės interesus. Daugelio užsienio šalių baudžiamuosiuose kodeksuose karo nusikaltimai taip pat yra įtvirtinti specialiosios dalies pradžioje (Albanija, Bosnija ir Hercegovina, Latvija, Malta, Estija, Suomija, Vengrija, Moldova ir t.t.), tačiau kai kurios šalys šioms veikoms nesuteikė tiek reikšmės ir nukėlė jas į baudžiamojo kodekso pabaigą (Rusija, Belgija, Juodkalnija). Kai kurių šalių baudžiamųjų kodeksų straipsniuose karo nusikaltimai apskritai neminimi, arba paminimi tik bendrais bruožais, o jų reguliavimas detalizuojamas atskiruose karo teisės aktuose (Prancūzija, Vokietija, JAV)¹¹².

Baudžiamoji atsakomybė už karo nusikaltimus numatyta LR BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“, 101-109,111-112 straipsniuose. Tai gali

¹¹² Albanijos, Belgijos, Bosnijos ir Hercegovina, Latvijos, Maltos, Estijos, Suomijos, Vengrijos, Moldovos Rusijos, Juodkalnijos baudžiamieji kodeksai – <http://www.teise.org/next.php?nr=59>

sudaryti klaidingą įspūdį, kad šie nusikaltimai yra laikomi vienodais, tačiau iš tikrųjų skirtumas egzistuoja - nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų pagrindinis atskyrimo kriterijus yra veikos padarymo laikas, t.y, karo nusikaltimai gali būti padaromi tik karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu, o nusikaltimams žmoniškumui ši sąlyga nėra būtina, tos veikos gali būti atliktos ir taikos metu. Pažymėtina, kad nusikaltimai žmoniškumui yra įtvirtinti pirmuose dviejuose LR BK XV skyriaus straipsniuose – tai 99 str. Genocidas ir 100str. Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis.

Taip pat šitame pačiame skyriuje yra reglamentuojama atsakomybė ir už agresiją,¹¹³ tačiau agresija yra pripažįstama kaip nusikaltimas taikai, taigi jos ir karo nusikaltimų bei nusikaltimų žmoniškumui objektai skirtingi ir ji nepriklauso nei vienai grupei iš minėtų nusikaltimų. Tarptautinė bendrija pripažįsta agresiją kaip tarptautinės bendrosios (paprutinės) teisės pažeidimą, tačiau šiuo metu nėra jokio tarptautiniu būdu pripažinto agresijos apibrėžimo ir joks egzistuojantis tarptautinis tribunolas ar tarptautinis teismas teisti už šį nusikaltimą negali. Tiesa, TBT statute yra punktas, teigiantis, jog šio teismo jurisdikcijai priklauso ir agresijos nusikaltimas, tačiau taip pat pridėta nuoroda, kad Tarptautinis baudžiamasis teismas vykdys jurisdikciją agresijos atžvilgiu tik tuo atveju, kai tarptautinės bendrijos bus priimta atitinkama nuostata, kurioje bus pateiktas šio nusikaltimo apibrėžimas ir nurodoma, kokiais atvejais Teismas vykdys jurisdikciją šio nusikaltimo atžvilgiu. Kadangi, kaip jau minėta, šis klausimas tarptautinėje bendrijoje dar nebuvo išspręstas, teismas jurisdikcijos agresijos nusikaltimui vykdyti negali.

Tačiau, nors agresijos nusikaltimas ir skiriasi nuo karo nusikaltimų bei nusikaltimų žmoniškumui, bet, iš kitos pusės, yra ir neatsiejamai susijęs su karo nusikaltimais, kadangi karo nusikaltimai negali būti įvykdyti be ginkluoto konflikto, o ginkluotas konfliktas (ypač tarptautinis) negali įvykti be vienos šalies agresijos akto kitos šalies atžvilgiu. Tad jis galėtų būti viename skyriuje kartu su karo nusikaltimais, tačiau tuomet skyriaus pavadinime turėtų atsispindėti, jos jis apima ir nusikaltimus taikai.

Visi LR BK reglamentuoti karo nusikaltimai gali būti sugrupuoti į keletą kategorijų.¹¹⁴

1. Nusikaltimai tarptautinės humanitarinės teisės saugomiems asmenims:

- 102 str. Okupuotos valstybės civilių trėmimas ar okupavusios valstybės civilių perkėlimas;

¹¹³ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios 2000. Nr. 89-2741.110str.

¹¹⁴ Žilinskas J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. – 2002, T. 2(12).

- 103 str. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais;
 - 104 str. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas;
 - 105 str. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotose pajėgose;
 - 107 str. Vilkinimas repatriuoti karo belaisvius;
 - 108 str. Vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams.
2. Normų, reglamentuojančių kariavimo būdus ir priemones, pažeidimai:
- 111 str. Draudžiama karo ataka;
 - 112 str. Uždraustų karo priemonių naudojimas.
3. Kitų tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimai:
- 106 str. Saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas;
 - 109 str. Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Kristalo, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženklų) panaudojimas;
 - 113 str. Marodieravimas.

2 Karo nusikaltimų rūšinė sudėtis ir jos atitikimas tarptautiniams aktams

Karo nusikaltimai, numatyti LR BK XV skyriuje, priklauso sunkių arba labai sunkių nusikaltimų grupėms, kadangi sankcijose numatytos laisvės atėmimo bausmės viršija šešerius arba dešimt metų, išskyrus 106-109 straipsnius, kurių sankcijose numatytas laisvės atėmimas neviršija trejų metų, taigi pastarieji nusikaltimai yra priskiriami nesunkiems. Lietuvos baudžiamasis įstatymas nėra išimtis - absoliučios daugumos kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, visuotinai pripažįstamuose tarptautinės teisės šaltiniuose (konvencijose, sutartyse) karo nusikaltimai vertinami kaip labai sunkūs ir sunkūs tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, sukeltys ar galintys sukelti labai sunkias ar sunkias pasekmes ne tik konkrečiai valstybei, jos tautai, atskirai jos žmonių grupei, tačiau ir visai pasaulinei bendruomenei.

Išimtinis, ypatingas požymis, skiriantis karo nusikaltimus (bei nusikaltimus žmoniškumui) nuo visų kitų nusikalstamų veikų yra tas, kad Lietuvos baudžiamasis įstatymas

numato baudžiamosios atsakomybės senaties taikymo išimtį (Baudžiamojo kodekso 95 straipsnio 5 dalis). Senaties terminų už tokio pobūdžio nusikaltimus netaikymo teisinis principas numatytas ne tik Lietuvos, tačiau ir tarptautinės baudžiamosios teisės normose, daugelio kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Už karo nusikaltimus ar nusikaltimus žmoniškumui, net jeigu jie buvo padaryti prieš daugelį metų (pvz., Antrojo pasaulinio karo metais, pokariu – kitos valstybės įvykdytos okupacijos metu), nustatyti gyvi ir pagal sveikatos būklę pripažinti pajėgūs dalyvauti baudžiamajame procese kaltininkai neturi teisinių galimybių išvengti patraukimo baudžiamajon atsakomybėn.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 3 dalies nuostatas, baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį kai kurių rūšių labai sunkių nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų atžvilgiu turi grįžtamąją galią. Tokia išimtis nėra taikoma įprastoms, net ir labai sunkioms nusikalstamoms veikoms (pvz.: nužudymui).

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹¹⁵ nustato, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais, taip pat, kad negali būti skiriama griežtesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu. Tačiau minėtame straipsnyje nustatyta, kad šis straipsnis neturi kliudyti teisti ar nubausti kiekvieną asmenį už kokį nors veiksma ar neveikimą, kurie jų vykdymo momentu buvo laikomi nusikaltimais pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendrus teisės principus¹¹⁶. Taigi, atgalinis baudžiamųjų įstatymų netaikymas yra vienas pagrindinių principų, įtvirtintų šioje tarptautinėje sutartyje. Kadangi sunkūs tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, nusikaltimai žmoniškumui ir kai kurie karo nusikaltimai vertinami pagal tarptautinę, o ne tik pagal nacionalinę teisę, tais atvejais, kai pagal nacionalinę teisę jie nėra ar jų padarymo metu dar nebuvo nusikaltimai, pagal tarptautinę teisę jie yra nusikaltimai. Išskirtinis karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui požymis yra tas, kad atgalinio baudžiamųjų įstatymų netaikymo principas nėra kliūtis teisti ir bausti asmenis už tokius sunkius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus.

Atsižvelgiant į tai, kad tarptautinės baudžiamosios teisės aktai (konvencijos, sutartys ir

¹¹⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.7str.

¹¹⁶ Lietuvos Apeliacinio teismo 2008-06-20 nutarti byloje Nr. 1A-209/2008.

kt.) įtvirtina karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui, kaip esminių ir grubių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, baudžiamumą, Baudžiamojo kodekso 7 straipsnis nustato, kad baudžiamoji atsakomybė už visus minėtos kategorijos nusikaltimus asmeniui kyla neatsižvelgiant į jo pilietybę ir gyvenamąją vietą, tokio nusikaltimo padarymo vietą bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus. Paminėta baudžiamojo įstatymo norma Lietuvos įstatymų leidėjas mūsų nacionalinėje baudžiamojoje teisėje įtvirtino anksčiau minėtos universaliosios jurisdikcijos principą, jo taikymo prielaidas ir pagrindus. Šis principas yra dar vienas teisinis tarptautinės baudžiamosios teisės instrumentas, maksimaliai apribojantis karo nusikaltėlių ir nusikaltimus žmoniškumui padariusių asmenų galimybes išvengti baudžiamojo persekiojimo ir baudžiamosios atsakomybės už tokias ypatingo pavojingumo nusikalstamas veikas.

Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis turi du pagrindinius objektus – tai visuotinai pripažinta kariavimo tvarka ir visuotinai pripažinta elgesio su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, kuriems suteikiama tarptautinė apsauga, tvarka.¹¹⁷ Pažymėtina, kad kai kurie karo nusikaltimai turi vieną paminėtą objektą (pvz.: BK 107 str. Vilkinimas repatrijuoti kar belaisvius), kai kurie – abu paminėtus (pvz, BK 111str. Draudžiama karo ataka). Visuotinai pripažinta kariavimo tvarka – visuomenėje nusistovėjusios ir tarptautiniu mastu pripažintos teisės normos, reglamentuojančios karo vedimo taisykles, priemones ir metodus. Visuotinai pripažinta elgesio su civiliais, karo belaisviais ar kitais asmenimis, tvarka – tai taip pat tarptautiniu mastu pripažintos teisės normos, skirtos apsaugoti visus aukščiau paminėtus asmenis. Abiejų minėtų rūšių tarptautinės normos sudaro karo įstatymus ir papročius, kurios yra kodifikuotos 1899 m. bei 1907 m. Hagos konvencijose dėl karo įstatymų ir papročių, bei Ženevos konvencijose, liečiančiose karo klausimus (pvz: 1925 m. Ženevos protokolas dėl dujų panaudojimo kare draudimo, 1949 m. Ženevos konvencija dėl karo aukų apsaugos ir pan.)

Taip pat konkrečios karo nusikaltimų sudėtys gali turėti ir papildomus objektus, pvz, žmogaus gyvybę (LR BK 103str.), lytinę laisvę (LR BK 104str.), turtą (LR BK 104str.).

Pažymėtina, kad šios, karo nusikaltimo objektą liečiančios, LR BK nuostatos atitinka pagrindinius tarptautinių aktų reikalavimus.

¹¹⁷ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

Dauguma karo nusikaltimų pasižymi specifiniu dalyku, t.y nukentėjusiais, kuriems padaroma žala. Karo nusikaltimų nukentėjusiais pripažįstami sužeistieji, žūvančio karo laivo jūreiviai, karo belaisviai, asmenys, kurie kapituliavo sudėdami ginklus ar neturėdami kuo priešintis (*hors de combat*), civiliai ir kiti asmenys, kuriems karo metu suteikiama tarptautinė apsauga. Taip pat karo nusikaltimo dalyku gali būti ir tokie objektai kaip civilinė ligoninė, medicinos punktas, transporto priemonė, vežanti sužeistuosius ar ligonius, atominė elektrinė, užtvanka, istoriniai paminklai, kultūros ar religijos objektai, Raudonojo kryžiaus, Raudonojo pusmėnulio ženklai ir pan.¹¹⁸ Pažymėtina, kad LR BK reglamentuotas nukentėjusių bei dalyku galinčių būti objektų sąrašas iš esmės atitinka Ženevos konvencijose bei TBT statute minimus nukentėjusiuosius bei saugomus objektus.

Būtina pažymėti, kad ir ši taisyklė, kaip dauguma kitų, turi išimtį – tam tikrais atvejais yra leidžiama atakuoti net ir minėtus saugomus objektus. Tai atvejai, kuomet civiliai piktnaudžiauja savo teisėmis ir civilinį objektą panaudoja žalingiems veiksams, kaip pvz.: jei ant ligoninės stogo yra įrengiamas artilerijos postas arba jei okupuotos teritorijos civiliai griebiasi ginklų ir stoja į kovą – tokios ir panašios situacijos yra laikomos civilių teisių piktnaudžiavimu ir tuomet ataka prieš civilius ar civilinius objektus tampa pateisinama.¹¹⁹

Privalomas vienas objektyviųjų karo nusikaltimo požymių – nusikalstamos veikos padarymo laikas. Karo nusikaltimai, vadovaujantis LR BK, gali būti padaromi tik karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos metu ar aneksijos metu.¹²⁰ 1949m Ženevos konvencijos dėl karo aukų apsaugos taikomos visais atvejais, kai skelbiamas karas arba kyla koks nors ginkluotas konfliktas tarp dviejų ir daugiau šalių (net ir jei viena jų nepripažįsta karo). Tarptautinės sutartys nepateikia ginkluoto konflikto sąvokos, tačiau teisės literatūroje nusistovėjusi nuomonė, jog minėtos konvencijos turi būti taikomos, kai tik į vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų rankas patenka kitos valstybės civiliai, sužeisti kombatantai ar karo belaisviai arba vienos valstybės ginkluotosios pajėgos pradeda faktiškai kontroliuoti bent dalį kitos valstybės teritorijos. Ginkluoto konflikto padėčiai jokios reikšmės neturi tai, ar jis teisiškai pagrįstas, ar ne (pvz.: agresijos aktas ir pan), ar jam priešinamasi, ar ne, koks yra okupuotos teritorijos dydis, sužeistųjų ar karo belaisvių skaičius ir pan. Lietuvoje karo padėtį įveda Seimas, kai „prireikia ginti Tėvynę arba vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus“ (LR

¹¹⁸ Namų advokatas Vilnius TIC 2002 P. 377-378.

¹¹⁹ TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Kupreškić* byloje.2000 01 14.Para.:521-526.

¹²⁰ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35.

Konstitucijos 142str.). LR Prezidentas karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje gali įvesti kai kyla grėsmė Lietuvos valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui. Tokį Prezidento sprendimą turi patvirtinti (arba panaikinti) Seimas.

Okupacija laikomas laikinas svetimos teritorijos užėmimas. Teritorija laikoma okupuota, jei ji iš tikrųjų yra prieš ginkluotųjų pajėgų valdžioje. Okupacijos režimas taikomas tik tai teritorijos daliai, kurioje nustatyta ir veikia prieš ginkluotųjų pajėgų valdžią. Atkreiptinas dėmesys, kad okupacijos būdas – panaudojant jėgą, ar ne – neturi reikšmės okupacijos režimui.

Pažymėtina, kad LR BK neįtrauktas svarbus objektyviosios pusės požymis – tai, kad karo nusikaltimai gali būti atliekami ir netarptautinio ginkluoto konflikto metu. TBT statute yra aiškiai nurodyta, kad karo nusikaltimu gali būti veikos, padarytos tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto atvejais. Lietuva, kaip minėta, yra šį statutą ratifikavusi, tačiau vien ratifikavimo nepakanka, kadangi Romos statusas nėra tiesioginio veikimo tarptautinės teisės sutartis, tad valstybė jo negali tiesiogiai taikyti savo nacionalinėje teisėje. Be to, Romos statusas numato, jog TBT asmenis traukia baudžiamojon atsakomybėn tik tuomet, jeigu valstybė nenori arba tikrai negali atlikti tyrimo ar nagrinėti bylos baudžiamąja tvarka. Lietuvos valstybė negalės patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenų, nusikaltusių per netarptautinius ginkluotus konfliktus, dėl BK 2 straipsnio 1dalis normos, draudžiančios traukti asmenis atsakomybėn, jei jų padaryta veika nėra uždrausta baudžiamąjo įstatymo. Derėtų nepamiršti, kad kiekvienos valstybės garbės reikalas patraukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn anksčiau, nei prireiks Tarptautinio Baudžiamąjo Teismo įsikišimo. Neabejotinai kiltų klausimas ir dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo asmeniui, įtariamam padarius karo nusikaltimą netarptautinio ginkluoto konflikto metu¹²¹. Todėl netarptautinio ginkluoto konflikto metu padarytų karo nusikaltimų nekriminalizavimas yra akivaizdi LR BK spraga, kurią reiktų kuo skubiau užpildyti. Šitą požymį reikia įtraukti prie Baudžiamajame kodekse minimų kitų objektyviosios pusės požymių, taigi, šiuo metu egzistuojantys LR BK straipsniai, reglamentuojantys atsakomybę už karo nusikaltimus, turėtų prasidėti taip: „Tas kas, karo, tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu padarė.....“

Taip pat paminėtina, kad Lietuvos Baudžiamajame kodekse yra išskirtas dar vienas objektyviosios pusės požymis – tai, kad karo nusikaltimai gali būti padaromi ir aneksijos metu. Nei TBT statute, nei Ženevos konvencijose tokio požymio, kaip atskiro, išskirta nėra, tad, galima

¹²¹ Žilinskas, Justinas. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitiktis tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006 (80). P.: 149.

sakyti, jog tai būdinga tik Lietuvai. Tačiau šis papildomas požymis, nors ir nereglamentuotas kituose aktuose, nekenkia nusikaltimo sudėčiai, jį galime laikyti tik konkretizuojančiu, nes okupacija ir aneksija - tampriai susijusios sąvokos.

Kiti papildomi objektyvieji požymiai – nusikaltimo padarymo vieta, būdas, aplinkybės, turi reikšmę tik kai kurių karo nusikaltimų sudėčiai, esminės įtakos kvalifikacijai neturi, tačiau į juos atsižvelgiama skiriant bausmę.

Daugumoje karo nusikaltimų sudėčių numatytas specialusis subjektas – kombatantas. Lietuvoje tiksliausią kario (kombatanto) sąvoką pateikia BK 330str 1d - karys yra Lietuvos Respublikos pilietis, atliekantis privalomąją (pradinę ar aktyviajame rezerve), profesinę ar savanorių karo tarnybą. *Privalomąja* karine tarnyba yra laikoma Lietuvos Respublikos Konstitucijos nustatyta Lietuvos Respublikos piliečio privaloma karo tarnyba, atliekama įstatymų nustatyta tvarka. Ją sudaro įstatymo nustatytos trukmės nuolatinė ar kitais būdais atliekama pradinė karo tarnyba ir nenuolatinė tarnyba aktyviajame rezerve bei tarnyba mobilizacijos atveju¹²². *Profesinė karo tarnyba* yra Lietuvos Respublikos piliečio pagal profesinės karo tarnybos sutartį savanoriškai įsipareigota ir teisės aktų nustatytais sąlygomis bei tvarka atliekama nuolatinė karo tarnyba kariuomenėje ar kitose krašto apsaugos sistemos institucijose, taip pat šio įstatymo nustatytais atvejais kitose valstybės, užsienio valstybių ar tarptautinėse institucijose¹²³. *Savanorių karo tarnyba* - Lietuvos Respublikos piliečių savanoriškai įsipareigota (rašytine sutartimi su Krašto apsaugos ministerija) ir teisės aktų nustatytais sąlygomis bei tvarka atliekama nenuolatinė karo tarnyba Krašto apsaugos savanorių pajėgose.¹²⁴

Pagal tarptautinės teisės normas, tik kombatantai yra teisėti karinių veiksmų dalyviai, galintys naudoti jėgą, kurią panaudojus žūva žmonės arba padaroma materialinė žala ir nebūti asmeniškai atsakingi už tokius veiksmus ar jų padarinius. Kombatantas yra įpareigotas laikytis tarptautinės humanitarinės teisės, taikomos ginkluotų konfliktų metu, reikalavimų. Pažeidęs minėtus reikalavimus, kombatanto statuso nepraranda, tačiau tuomet jis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už karo nusikaltimo padarymą. Kombatantus yra būtina atskirti nuo civilių asmenų, tad yra reikalaujama, kad kombatantai turėtų skiriamuosius ženklus, matomus iš

122 Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723.2str.12d.

123 Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723.2str.13d.

124 Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723.2str.14d.

toli ir atvirai nešiotūsi ginklą. Ginkluotųjų pajėgų atstovai išsiskiria iš civilių nešiodami uniformą, tačiau uniforma nėra privalomas ir esminis kombatanto požymis – daug svarbesnis yra privalėjimas nešioti ginklą kiekvieno karinio susidūrimo metu ir tada kai juos, prieš puolimą išdėstant ginkluotąsias pajėgas, mato priešininkas.¹²⁵ Toks reikalavimas taip pat yra įtvirtintas 1977m Pirmajame papildomame Protokole. Nesilaikyti jo galima tik kai dėl puolimo pobūdžio ginkluotas kombatantas negali išsiskirti. Be to, kombatantas visur ir visada privalo laikytis kariavimo taisyklių ir papročių.

Karys (kombatantas) turi būti pakalbinamas ir sulaukęs 16 metų. Šis amžiaus slenkstis taip pat yra neatitikimas su TBT statutu, nes ten nustatyta, jog už statute minimus nusikaltimus atsako asmuo nuo 18 metų, taigi, į LR BK skyrių, reglamentuojantį karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui verta įtraukti išlygą, jog už šias nusikalstamas veikas atsako asmuo nuo 18 metų. Priešingu atveju, bylai iš Lietuvos atsidūrus Tarptautiniame baudžiamajame teisme, gali paaiškėti, jog asmeniui negali būti inkriminuojami nusikaltimai pagal TBT statutą.

LR BK minimi karo nusikaltimai gali būti padaromi tik tyčia. Kaltininkas privalo suvokti veikos pavojingumą, numatyti pavojingus padarinius ir jų siekti.

Papildomieji subjektyvieji požymiai – nusikaltimo motyvas ir tikslas – gali turėti reikšmės tik skiriant bausmę, kvalifikacijai esminės įtakos neturi.

3 Atskirų karo nusikaltimų, įtvirtintų LR BK, atitikimas tarptautiniams aktams

LR BK išdėstyti karo nusikaltimai savo esme neprieštarauja tarptautinių aktų reikalavimams bei pertekia jų dvasią, tačiau vis dėlto taip pat yra ir įvairių neaiškumų bei tikslintinų ar neištrauktų į atskiras nusikaltimų sudėtis dalykų.

Ginkluoto konflikto metu neretai pasitaiko tokių atveju, jog ataka vykdoma prieš karinį objektą, tačiau jos metu taip pat žūva arba būna sužeidžiami ir civiliai asmenys. Siekiant kaip įmanoma labiau tokių aukų išvengti, tarptautinėje teisėje yra žinomas taip vadinamas proporcingumo principas. Jis įtvirtintas pirmame papildomame protokole bei TBT statute ir yra plačiai taikomas paprotinėje teisėje, taip pat pripažįstamas tarptautinių tribunolų. Proporcingumo principo emė yra atakos įvertinimas – prieš įsakant ir imant vykdyti puolimą, yra būtina

¹²⁵ Švedas, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. Teisė. 2000 Nr. 35

išsiaiškinti, kokia yra galima žala civiliams ir koks tikėtinas įgyti karinis pranašumas bei ar minėta žala yra proporcinga ir pateisinama tam pranašumui pasiekti. Šito principo pasekmė yra tokios normos kaip „draudžiama ataka“ įtvirtinimas tarptautiniuose ir nacionaliniuose aktuose. Šioje normoje nurodomas draudimas atakuoti, jei žinoma, kad tokia ataka sukels civilių žūtį ar sužeidimus ar civilinio objekto sunaikinimą, didelę ir ilgai besitęsiančią žalą aplinkai, ir jei visa tai yra neproporcinga galimam pasiekti kariniam pranašumui.¹²⁶

Pažymėtina tai, jog LR BK nėra taip aiškiai nurodytas proporcingumo reikalavimas, tačiau straipsnyje „Draudžiama karo ataka“ yra minima, jog neleistina atakuoti, jei žinoma, jog tai gali sukelti civilių žūtį ar gali būti sunaikintas civilinis objektas (LR BK 111str.), taigi tai galime laikyti tam tikru reikalavimu įvertinti galimus atakos padarinius. Tačiau LR BK nėra užsimenama apie galimą civilių sužalojimą - visur minima tik galima civilių žūtis, tačiau neužsimenama apie tai, jog pagal tarptautinius teisės aktus yra būtina atsižvelgti ir į tai, jog daug civilių bus ne tik užmušta, bet ir sužalota - ar žalą gamtai. Žala gamtai minima antroje to straipsnio dalyje, kuriame kalbama apie draudimą atakuoti didelį pavojų aplinkai ir žmonėms keliantį objektą, kas iš principo yra per siauras reguliavimas, nes tuomet atsakomybė kyla tik jeigu žala padaroma dėl atakuojamo objekto, o ne dėl pačios atakos ar jos metu naudojamų ginklų, taigi tai galime laikyti tam tikru teisiniu vakuumu, kurį reiktų užpildyti. Siūlytina LR BK 111str. 1d pakeisti ir išdėstyti taip:

„1. Tas, kas įsakė vykdyti ar vykdė tarptautinės humanitarinės teisės draudžiamą karo ataką prieš civilius, medicinos ar civilinės gynybos personalą, karo ar civilinę ligoninę, medicinos punktą, sužeistus asmenis ar ligonius vežančią transporto priemonę, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pusmėnulio draugijos personalą, karo ataką prieš neginamą gyvenvietę ar demilitarizuotą zoną, karo ataką, nepasirinkęs konkretaus taikinio ir žinodamas, kad dėl jos gali žūti **ar būti sužeisti** civiliai ar būti sunaikintas civilinis objektas, **arba kad karo ataka sukels ilgalaikę ir didelę žalą gamtinei aplinkai, aiškiai didesnę nei ta, kurios reikia siekiant konkretaus ir tiesioginio laukiamo karinio pranašumo**, ar ataką prieš aiškiai iš mūšio pasitraukusius ir nesipriešinančius kombatantus.“

Karo nusikaltimu taip pat yra laikomi ir turtiniai nusikaltimai civiliams – tai jų turto naikinimas, nusavinimas, plėšimas, užvaldymas. TBT statute yra minimos visos šios veikos kaip karo nusikaltimai tiek tarptautinio, tiek netarptautinio ginkluoto konflikto atveju. Plėšimas, kaip yra išaiškines tribunolas, skiriasi nuo užvaldymo tuo, kad plėšiant pagrobiamas turtas

¹²⁶ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas.8str.2d.b)p.

asmeniniam naudojimui, o užvaldomas jis būna turint tikslą jį panaudoti karinėms reikmėms. Siekiant išsiaiškinti, ar užvaldymo įvykdymas buvo karo nusikaltimas, yra būtina įvertinti, ar nebuvo peržengtos karinių reikmių ribos. Jeigu bus pripažinta, kad tos ribos peržengtos nebuvo, tuomet nebus ir karo nusikaltimo sudėties. Norint pripažinti padarytą plėšimą karo nusikaltimu, reikia, kad jis būtų rimtas, t.y. jo mastas negali būti mažas – kelių daiktų pagrobimas negali būti pripažintas karo nusikaltimu. Reikia pažymėti, jog mūsų LR BK karo nusikaltimų sąraše yra įtraukti tik turto konfiskavimas ir nusavinimas, o turto sunaikinimas apskritai nėra minimas kaip karo nusikaltimas, ką galima laikyti teisės spraga. Pažymėtina, kad nei Ženevos konvencijose, nei TBT statute tokia sąvoka kaip konfiskavimas nėra minima (bent jau lietuviškuose vertimuose, kurie, tiesa, kai kuriais atvejais abejotini, tačiau vardan teisinio aiškumo, sąvokos, vartojamos tarptautinių aktų vertimuose ir baudžiamajame kodekse turėtų būti vienodos), kas sukuria tam tikrą aiškinimo būtinybę. LR BK minimas konfiskavimas iš esmės turėtų būti suprantamas kaip turto užvaldymas remiantis okupuojančios šalies oficialiais įgaliojimais. Mūsų LR BK nėra minimos tokios veikos, kaip turto plėšimas ir užvaldymas, o tokių veikų nekriminalizavimas neatrodo logiškas, tad tenka daryti išvadą, kad LR BK minimas nusavinimas greičiausiai apima ir plėšimą, ir užvaldymą, tačiau kol kas oficialaus išaiškinimo šiuo klausimu Lietuvoje nėra, taigi vienareikšmiškai teigti kiek ši sąvoka apima, negalima.

TBT statute yra straipsnis, draudžiantis verbuoti į karo tarnybą valstybės ginkluotosioms pajėgoms vaikus, jaunesnius nei penkiolikos metų. LR BK taip pat yra straipsnis, draudžiantis verbuoti vaikus, tačiau nustatyta kita amžiaus riba – aštuoniolika metų. Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog tarptautinė teisė nurodo reguliavimo esmę ir nedraudžia papildomos asmenų apsaugos, o didesnę amžiaus ribą, iki kurios draudžiama verbuoti asmenis, galime laikyti būtent suteikiančia didesnę apsaugą, šios normos keisti nėra būtina.

Taip pat yra būtina apsvaistyti galimybę įtraukti į LR BK tam tikras veikas, kurios TBT statute yra kriminalizuotos kaip karo nusikaltimai, tačiau LR BK to pasigendame. Tai būtų tokios veikos kaip: tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuldinėjimas; pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo. Šias normas inkorporuoti būtų galima taip: pakeičiant LR BK 101 straipsnio dispoziciją ir išdėstant ją taip: „Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas pareiškė, jog nebus jokio pasigailėjimo, įsakė žudyti ar žudė: asmenis, kurie kapituliavo sudėdami ginklus arba neturėdami kuo priešintis... (toliau palikti nepakeistą)“. Taip pat pakeisti 104 straipsnį ir išdėstyti jį taip: „Tas, kas karo, tarptautinio

ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas tyčia užpuldinėjo tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančius visus ar pavienius civilius...(toliau palikti nepakeista)“.

TBT statute yra ganėtinai plačiai aptartas vadovo atsakomybės klausimas, tačiau mūsų kodekse vadovo atsakomybę išvelgti galime tik iš atskirose nusikaltimų sudėtyse pasitaikančių tokių žodžių kaip „*įsakė* žudyti ar žudė“, „*įsakė* tremti ar trėmė“ ir t.t. Taigi, atsakomybė vadui kiltų tiktai davus įsakymą, o ignoruojant tokius nusikaltimus atsakomybė, pagal mūsų BK, nekiltų. Tai taip pat yra neatitikimas su tarptautine teise ir šią situaciją reiktų spręsti praplečiant vadovo atsakomybės ribas. Tam galėtų būti sukurtas atskiras, naujas straipsnis, reglamentuojantis karo vado atsakomybę, arba kiekvienoje sudėtyje įtraukiant pagrindinius vadovo atsakomybės elementus (žinojimas ir turėjimas žinoti, pareiga imtis priemonių kad užkirsti kelią nusikaltimui ar jį sustabdyti, pareiga bausti nusikaltusius). Karo bei civilio vado atsakomybę galima būtų reglamentuoti ir įvedant naują LR BK straipsnį, kuris turėtų būti paremtas TBT 28str. išdėstytomis vadų atsakomybės nuostatomis.

Išvados ir pasiūlymai

1. Remiantis Ženevos konvencijomis, TBTJ praktika bei TBT statutu, galima teigti, jog pagrindiniai karo nusikaltimų požymiai yra: a) nusikaltimų padarymo laikas; b) sunkūs ir rimti tarptautinės teisės normų pažeidimai; c) dalykas ir nukentėjusieji; d) subjektas; e) subjektyvioji pusė; f) ryšys su ginkluotu konfliktu.
2. Pagal tarptautinius aktus, karo nusikaltimai gali būti padaromi karo, tarptautinio ir netarptautinio ginkluoto konflikto bei okupacijos metu. Netarptautinio ginkluoto konflikto, kaip situacijos, kurios metu gali būti atliekami minėti nusikaltimai, įvedimas, buvo ilgų diskusijų rezultatas – nemažai šalių prieštaravo tam, teigdamas, jog tai bus valstybės suvereniteto ribojimas, tačiau tarptautinė bendruomenė palaipsniui priėmė TBTJ poziciją, jog, atsižvelgiant į šiuolaikinę praktiką, yra būtina pereiti nuo orientavimosi į suverenitetą prie orientavimosi į žmogų, kaip didžiausią vertybę.
3. Karo nusikaltimai – tai sunkūs bei rimti tarptautinės teisės nuostatų pažeidimai. Sunkūs pažeidimai („grave breaches“) yra įtvirtinti pačiose Ženevos konvencijose, kaip svarbiausių jų nuostatų pažeidimai (šiuos į savo statutus perrašė TBTJ ir TBT). Rimtais pažeidimais laikomi kitų Ženevos konvencijų nuostatų bei kitų tarptautinių aktų reikalavimų pažeidimai. Išsamiausia ir aiškiausia visų šių pažeidimų kodifikacija – TBT statuto 8str., kuriame numatyta atsakomybė už karo nusikaltimus. Tačiau šis straipsnis kritikuojamas dėl aiškaus kai kurių veikų nekriminalizavimo (cheminio, branduolinio ginklo panaudojimo), taip pat dėl į karo nusikaltimų sąrašą įtrauktų daugelio panašių nusikaltimų, kas sukelia atribojimo sunkumą.
4. Sunkūs pažeidimai gali būti padaromi prieš Ženevos konvencijų saugomus asmenis bei jų nuosavybę. Saugomi asmenys – tai asmenys, kurie bet kuriuo momentu ir bet kuriuo būdu ginkluoto konflikto ar okupacijos atveju atsiduria konflikto šalies ar okupuojančios jėgos, kuri nėra jų [tų saugomų asmenų] pilietybės, rankose. Nors iki šiol egzistuoja įvairių nuomonių, tačiau reiktų pritarti TBTJ pozicijai, jog, turint omeny šiuolaikinių ginkluotų konfliktų pobūdį, pagrindiniu kriterijumi reikėtų laikyti ne asmenų pilietybę, o jų etniškumą, t.y. priklausymą tam tikrai etninei grupei.
5. Karo nusikaltimų subjektais gali būti kombatantai, bei, tam tikrais atvejais, civiliai. Civilių asmenų baudžiamoji atsakomybė už karo nusikaltimus – kontroversiškas

- klausimas, tačiau, apibendrinus tarptautinių tribunolų praktiką, galima teigti, jog civiliams asmenims atsakomybė gali iškilti tais atvejais, jei civilis asmuo atlieka vado funkciją, tolygią ar labai panašią į karo vado.
6. Apibendrinant TBTJ praktiką, galima teigti, kad karo nusikaltimai gali būti padaromi tiesiogine ir netiesiogine tyčia, o karo ir civilių vadų atsakomybės atveju netiesiogiai yra įtvirtintas ir nerūpestingumas – t.y, vadams atsakomybė kyla ir tais atvejais, kai jie žinojo, bet dėl vienu ar kitu priežasčių nesiėmė sustabdyti nusikaltimo ar bausti jo atlikėjus, taip pat tuomet kai nežinojo apie savo pavaldinių nusikaltimus, nors turėjo tai žinoti.
 7. TBTJ savo praktikoje plačiai taikė kontroversišką nusikalstamos grupės (*joint criminal enterprise*) atsakomybės doktriną – kuomet asmuo atsako už visas grupės, kurioje jis dalyvavo, veikas, net jeigu pats tiesiogiai prie jų visų neprisidėjo, nes laikoma, kad jis veikė vedinas bendro nusikalstamo sumanymo, tikslo, ir tiesioginis visose veikose nedalyvavimas nemažina jo atsakomybės dėl jų. Tai prieštarauja kai kurių šalių (tame tarpe ir Lietuvos) teisei, kur numatytas atsakomybės diferencijavimas atsižvelgiant į asmens indėlį į grupės veiklą, atliktą vaidmenį ir pan.
 8. Karo nusikaltimai yra reglamentuoti LR BK XV skyriuje kaip vieni pavojingiausių, didžiausių žalą darančių nusikaltimų. Nors pats skyrius yra ganėtinai išsamus ir atitinka tarptautinių aktų dvasią, tikslus ir principus, jame teisingai numatyta didžioji dalis pagrindinių karo nusikaltimų požymių, tačiau yra ir taisytinių dalykų:
 1. Būtina į karo nusikaltimų objektyviuosius požymius įtraukti netarptautinio ginkluoto konflikto situaciją, nes pagal šiuo metu galiojančias LR BK normas, karo nusikaltimai gali būti padaromi tik karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos bei aneksijos sąlygomis, kas prieštarauja tarptautiniams aktams.
 2. Reikalinga inkorporuoti į karo nusikaltimų sistemą kai kuriuos neįtrauktus nusikaltimus – tokius kaip tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių visų arba pavienių civilių tyčinis užpuodinėjimas; pareiškimas, kad nebus jokio pasigailėjimo. Šias normas inkorporuoti būtų galima taip: pakeičiant LR BK 101 straipsnio dispoziciją ir išdėstant ją taip: „Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas pareiškė, jog nebus jokio pasigailėjimo, įsakė žudyti ar žudė: asmenis, kurie kapituliavo sudėdami ginklus arba neturėdami kuo priešintis...

(toliau palikti nepakeista)“. Taip pat pakeisti 104 straipsnį ir išdėstyti jį taip: „Tas, kas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto metu arba okupacijos ar aneksijos sąlygomis pažeisdamas tarptautinės humanitarinės teisės normas tyčia užpuldinėjo tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančius visus ar pavienius civilius... (toliau palikti nepakeista)“.

3. Aiškiau reglamentuoti proporcingumo principo reikalavimą, nustatant pareigą įvertinti ir dėl karo atakos galimus sužalojimus civiliams bei galimą žalą gamtai.

111 str. 1d pakeisti ir išdėstyti taip:

„1. Tas, kas įsakė vykdyti ar vykdė tarptautinės humanitarinės teisės draudžiamą karo ataką prieš civilius, medicinos ar civilinės gynybos personalą, karo ar civilinę ligoninę, medicinos punktą, sužeistus asmenis ar ligonius vežančią transporto priemonę, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ar nacionalinės Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulio draugijos personalą, karo ataką prieš neginamą gyvenvietę ar demilitarizuotą zoną, karo ataką, nepasirinkęs konkretaus taikinio ir žinodamas, kad dėl jos gali žūti **ar būti sužeisti** civiliai ar būti sunaikintas civilinis objektas, arba kad **karo ataka sukels ilgalaikę ir didelę žalą gamtinei aplinkai, aiškiai didesnę nei ta, kurios reikia siekiant konkretaus ir tiesioginio laukiamo karinio pranašumo**, ar ataką prieš aiškiai iš mūšio pasitraukusius ir nesipriešinančius kombatantus.“

4. LR BK labai neaiškiai, tik užuominomis, reglamentuota vadų baudžiamoji atsakomybė už pavaldinių padarytus nusikaltimus. Tą ištaisyti būtų galima įtraukiant į LR BK naują, tai reglamentuojantį straipsnį, kurį formuluojant reikėtų remtis TBT statuto 28str, reglamentuojančio vadų atsakomybės už jų pavaldinių padarytus nusikaltimus, nuostatomis.

Santrauka

Šiame darbe analizuojama karo nusikaltimų traktuotė tarptautinės teisės aktuose bei Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse. Pirmiausia yra tiriama šių nusikalstamų veikų samprata tarptautiniuose aktuose ir, siekiant pateikti išsamų ir aiškų karo nusikaltimų apibrėžimą, yra išnagrinėjama šių nusikaltimų sampratos raida, taip pat analizuojamas jų ryšys su tarptautine humanitarine teise bei, viso to pasekoje, išskiriami pagrindiniai karo nusikaltimų požymiai, išskiriantys juos iš visų kitų nusikalstamų veikų: nusikaltimų padarymo laikas; sunkūs ir rimti tarptautinės teisės normų pažeidimai; dalykas ir nukentėjusieji; subjektas; subjektyvioji pusė; ryšys su ginkluotu konfliktu.

Minėti požymiai darbe išsamiai analizuojami, apžvelgiant bei lyginant Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buv. Jugoslavijai praktiką, taip pat Tarptautinio baudžiamojo teismo, tarptautinių baudžiamųjų tribunolų statusus, užsienio bei Lietuvos teisės doktriną. Nagrinėjant šiuos požymius yra akcentuojami daugiausia diskusijų sukėlę klausimai bei problemos, su kuriomis buvo susidurta reglamentuojant karo nusikaltimus bei iki šiol susiduriama juos taikant.

Darbe taip pat analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų karo nusikaltimų samprata, jų rūšinė sudėtis, jos atitiktis tarptautinės teisės nuostatomis bei atskirų LR BK XV skyriuje nurodytų karo nusikaltimų atitiktis tarptautinės teisės normoms, taip pat akcentuojami kiti probleminiai LR BK XV skyriaus klausimai, pateikiami pasiūlymai kaip galima patobulinti esamą reguliavimą.

Summary

This thesis provides a detailed analysis of the approach to war crimes in the instruments of the International law and in the Criminal code of the Republic of Lithuania. First of all, the conception of war crimes in international documents is analyzed, with an objective to provide a clear and comprehensive definition of war crimes; also the link between war crimes and the humanitarian law is defined and the main elements that distinguishes war crimes from other crimes are provided. Those elements are: the circumstances in which war crimes are committed; grave breaches and other serious violations of the norms of the International law; the object and victims; subject; mens rea; nexus between war crime and armed conflict.

The mentioned elements are analyzed in view and comparison of the case law of International Criminal Tribunal for former Yugoslavia (ICTY), the statutes of International Criminal Court and the statutes of the International criminal tribunals and the approach to war crimes in Lithuanian and in International law. While analysing, the most controversial issues are being held and problems that appeared in implementing war crimes and are still appearing in practice are accented.

This thesis also provides analysis of the concept of war crimes in the Criminal Code of Lithuania, the elements of war crimes, implemented in the Criminal code of Lithuania and the coincidence with the documents of International law. Also the problematic issues are held and some brief suggestions how to improve the existing regulation are provided.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Albanijos Baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm#
2. Belgijos Baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 10.
http://www.juridat.be/cgi_loi/loi_a1.pl?DETAIL=1867060801%2FF&caller=list&row_id=1&
3. Bosnijos ir Hercegovinos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/crim-codes/default.asp?content_id=5130
4. Estijos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 10.
http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X30068K5&keel=en&pg=1&ptyyp=I&tyyp=SITE_X&query=penal+code
5. Latvijos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
<http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0032.doc>
6. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios 2000. Nr. 89-2741.
7. Maltos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
http://docs.justice.gov.mt/lom/legislation/english/leg/vol_1/chapt9.pdf#
8. Moldovos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
<http://www.legislationline.org/get.php?document=62218>
9. Suomijos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 10.
<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=penal>
10. Rusijos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 12.
<http://www.legislationline.org/get.php?document=62234>
11. Vengrijos baudžiamasis kodeksas. Žiūrėta: 2008 10 10.
http://www.era.int/domains/corpus-juris/public_pdf/hungary_criminal_code.pdf
12. Juodkalnijos baudžiamasis kodeksas Žiūrėta: 2008 10 12.
<http://www.teise.org/next.php?nr=59>

13. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987
14. Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas. Valstybės žinios. 1998 m. gegužės 5 d. Nr. VIII-723
15. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statutas Valstybės žinios, 2003. Nr. 49-2165 Žiūrėta: 2008 10 12.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211305
16. 1949 metų I Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
17. 1949 metų II Ženevos konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
18. 1949 metų III Ženevos konvencija dėl elgesio su karo belaisviais. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
19. 1949 metų IV Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
20. 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (I Protokolas), 1977m. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
21. 1949 metų Ženevos konvencijų papildomas protokolai dėl netarptautinių ginkluotųjų konfliktų aukų apsaugos (II Protokolas), 1977m. Valstybės žinios. 2000 Nr.63
22. Commentary on the Fourth Geneva Convention. Žiūrėta: 2009 11 15.
<http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/380-600007?OpenDocument>.
23. Statute of the International Tribunal for the Former Yugoslavia. Žiūrėta: 2009 01 17.
http://www.icls.de/dokumente/icty_statut.pdf
24. Statute of the International Tribunal for Rwanda. Žiūrėta: 2009 01 17.
<http://www.un.org/icttr/statute.html>

Specialioji literatūra

25. ABRAITIENĖ, Birutė. Nuo Niurnbergo iki Tarptautinio Baudžiamojo Teismo. *Justitia* 2003 m. Nr. 3 – 4 (45-46).
26. AKEHURST, Michael; MALANCZUK, Peter. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.
27. ABRAMAVIČIUS, Armanas ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2001.
28. ČIOČYS, Petras. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius, 2004.
29. Namų advokatas. Vilnius, 2002.
30. ŠVEDAS, Gintaras. Rūšinė karo nusikaltimų sudėtis. *Teisė*. 2000 Nr. 35.
31. VADAPALAS, Vilenas. Tarptautinė teisė. Vilnius, 1998.
32. ŽILINSKAS, Justinas. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. – 2002, T. 2(12).
33. ŽILINSKAS, Justinas. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos. *Jurisprudencija*, 2006 (80).
34. БЕЛИЙ, И. ir kt. Международный уголовный суд: проблемы, дискуссии, поиск решений. Москва, 2008.
35. BASSIOUNI, Cherif „Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court”. *Cornell International Law Journal*. Nr. 32.
36. BROWNIE, Ian. Principles of public international law. Sixth edition. Oxford, 2003.
37. CASSESE, Antonio. International law. Oxford, 2003.
38. CASSESE, Antonio. International law. Second edition. Oxford, 2005.
39. CASSESE, Antonio. International criminal law. Oxford, 2003.
40. CRYER, Robert. An introduction to International Criminal Law and Procedure. Cambridge, 2007.
41. JOYNER, Christopher. International law in the 21st century. Rules for global governance. New York, 2005.
42. LEE, Roy et al. The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Hague, 1999.

43. SLOMANSON, William. Fundamental Perspectives on International law. Sixth edition. San Diego, 2003.
44. WERLE, Gerhard. Principles of International criminal law. Hague, 2005.
45. ZAHAR, Alexander and SLUITER, Goran. International criminal law. Oxford, 2008.

Teismų sprendimai:

46. Lietuvos Apeliacinio teismo 2008-06-20 nutarti byloje Nr. 1A-209/2008.
47. TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2000 03 03. Žiūrėta: 2009 01 17
<http://www.un.org/icty/blaskic/trialc1/judgement/index.htm>
48. TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Delalić* byloje .1998 11 16. Žiūrėta: 2009 02 07
[.http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/index.htm](http://www.un.org/icty/celebici/trialc2/judgement/index.htm)
49. TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Kunarac* byloje. 2001 02 22. Žiūrėta: 2009 01 17
<http://www.un.org/icty/kunarac/trialc2/judgement/index.htm>
50. TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Kupreškić* byloje. 2000 01 14. Žiūrėta: 2009 03 20
<http://www.un.org/icty/kupreskic/trialc2/judgement/index.htm>
51. TBTJ Pirmos instancijos sprendimas *Milošević* byloje. 2004 06 16. Žiūrėta: 2009 04 01
http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/tdec/en/040616.htm
52. TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Blaskić* byloje. 2004 07 29.
Žiūrėta: 2009 04 01 <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en/bla-aj040729e.pdf>
53. TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Delalić* byloje. 2001 02 21.
Žiūrėta: 2009 03 31 <http://www.icty.org/x/cases/mucic/acjug/en/cel-aj010220.pdf>
54. TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Tadić* byloje. 1999 07 15.
Žiūrėta: 2009 03 20 <http://157.150.195.168/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>
55. TBTJ Apeliacinės instancijos sprendimas *Kunarac* byloje. 2002 06 12.
Žiūrėta: 2009 04 01 <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>